

Vývoj pojmu zákona (bytí jsoucího) v klasické novověké filosofii; II. Pozdější klasická novověká filosofie.

Vladimír Kyprý.

Resumé:

Tato studie je druhou studií k vývoji pojmu zákona v klasické novověké filosofii: týká se pojmu zákona (bytí jsoucího) v pozdější klasické novověké filosofii.

Zkoumám zde vývoj pojmu zákona (bytí jsoucího) v klasické novověké filosofii. Filosofický termín „zákon“ patřil (a snad i patří) k nejfrekventovanějším filosofickým termínům, ale také k filosofickým termínům nejvágnějším. Chtěl bych zde objasnit filosofický termín „zákon“ objasněním vývoje pojmu zákona (bytí jsoucího) v klasické novověké filosofii. Proč právě vývoje pojmu zákona (bytí jsoucího) v klasické novověké filosofii, a nikoli v (před)klasické filosofii starověké či v (klasické) filosofii středověké? Proto právě v klasické novověké filosofii, že mi *zde jde* především o zákon *bytí jsoucího*, tj. *typ bytné souvislosti mezi jsoucný, resp. určenými jsoucný, totiž o bytnou strukturu a explikaci bytné struktury zákona bytí jsoucího, tj. typu bytné souvislosti mezi jsoucný, resp. určenými jsoucný*. Tato explikace je podána nikoli v (před)klasické starověké filosofii či v (klasické) středověké filosofii, leč právě v klasické filosofii novověké; právě v klasické novověké filosofii je podána nejdříve ve vztahu k bytné sféře přírody, později ve vztahu též k širší než přírodní bytné sféře. Její zlomové momenty bych zde chtěl určit. Za její zlomové momenty, jež bych zde chtěl určit, pokládám ty, v nichž v ní povstává zásadně a základně jiné rozumění pojmu zákona (bytí jsoucího), nežli je rozumění dřívější. Tyto zkoumané zlomové momenty zde chci též srovnat, a srovnáv je, posoudit – zhodnotit – i „linii“ těchto zkoumaných zlomových momentů – „linii“ jejich „vývoje“. V jakém smyslu lze mluvit o jejich „vývoji“ – a lze o něm v nějakém smyslu mluvit? – v základních relevantních filosofických kontextech? A jaký je základní relevantní filosofický kontext filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) dnes? „Jak na tom“ dnes filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) je? Resp.: „Jak na tom“ dnes s filosofickým pojmem zákona (bytí jsoucího) jsme? To budiž horizont našich otázek, to budiž horizont našeho tázání se při zkoumání vývoje pojmu zákona (bytí jsoucího) v novověké filosofii.

Tato studie, jež je druhou studií k vývoji pojmu zákona (bytí jsoucího) v klasické novověké filosofii a jež se týká pojmu zákona (bytí jsoucího) v pozdější klasické novověké filosofii, ukazuje, jak pojem zákona (bytí jsoucího) v pozdější klasické novověké filosofii je diferencován vůči podobě, v jaké je diferencován v rané (ranější) klasické novověké filosofii; ukazuje pojem zákona (bytí jsoucího) co do jeho diferenciaci v nich na diferenci Descartes – Hegel. Proto postupuje tak, že reprodukuje pojem zákona (bytí jsoucího) určený v Hegelových spisech a poté tento pojem zákona (bytí jsoucího) v Hegelových spisech určený interpretuje ontologicky, noeticky i metodologicko-noeticky a na bázi těchto ontologických,

noetických a metodologicko-noetických interpretací provádí jejich srovnání. Plyne z něho, že (celkově řečeno) tato difference (difference Descartes – Hegel) je diferencí negeneticko-teoretické filosofie a geneticko-teoretické filosofie zvláště v podobě difference negeneticko-teoretického filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) a geneticko-teoretického filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) jako pojmu, který patří k jejich hlavním pojmům – k pojmům klíčovým.

Klíčová slova:

Zákon (bytí jsoucího), zákon podstatného vztahu (ve jsoucnech), (pre-faktuálně) idealizovaný zákon, (pre-faktuálně) idealizující abstrakce; zákon (bytí jsoucího), zákon vztahu v podstatě (jsoucen), (fenomenálně) dialektický zákon, (fenomenálně) dialektická abstrakce.

1. Hegelova filosofická koncepce zákona (bytí jsoucího) jako zákona podstatného vztahu (ve jsoucnech) a jako (pre-faktuálně) idealizovaného zákona (formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce), resp. jako zákona vztahu v podstatě (jsoucen) a jako (fenomenálně) dialektického zákona (formulovaného na bázi fenomenálně dialektické abstrakce).

Dalším klasickým novověkým filosofem, který nejen užíval pojmu zákona (bytí jsoucího), ale který užíval pojmu zákona (bytí jsoucího) tak, že také *nově* zkoumal jeho ontologickou strukturu (tj. eo ipso též *nově* zkoumal jeho strukturu noetickou, resp. metodologicko-noetickou), byl G. W. F. Hegel, ovlivněn byv při tom především Schellingem (jenž při tom byl ovlivněn především Kantem).

1.1. Ráz Hegelovy filosofie a místo pojmu zákona (bytí jsoucího) v ní.

Hegel patří k hlavním systematizátorům v klasické novověké filosofii. Chce systematizovat veškerou filosofii ve své „absolutní filosofii“, tj. ve své filosofii „absolutní ideje“. „Idea“ je ontologický princip dění bytí všeho jsoucího, jakož i noetický (i metodologicko-noetický) princip sebepoznání dění bytí všeho jsoucího. Vyvíjí se v těchto třech stupních: na stupni (mimolidsky) logickém („ducha o sobě“), na stupni přírodním („jinobytí ducha“: „jiné bytí ducha“ je právě příroda) a na stupni lidsko-logickém („ducha pro sebe“). (Zde pak dále na stupni „subjektivního ducha“, tj. individuálního dějícího se lidského bytí, jakož i lidského poznání individuálního dějícího se lidského bytí, spjatého s přírodou tak, že vůči přírodě nesamostatného; na stupni „objektivního ducha“, tj. nadindividuálního dějícího se lidského bytí, jakož i lidského poznání nadindividuálního dějícího se lidského bytí, vůči přírodě samostatného tak, že s přírodou spjatého jako s předmětem lidské činnosti, jako s předmětem, jež lidská činnost přetváří a tím vytváří svůj svět, tj. svět lidský, resp. polidštěný; a na stupni „absolutního ducha“, tj. nadindividuálního dějícího se lidského bytí jako lidsky poznávajícího v přírodě jako předmětu lidské činnosti, jako předmětu, jež lidská činnost přetváří a tím vytváří svůj svět, i ve světě lidském, resp. polidštěném – proti přírodě –, týž bytný základ, tj. nadindividuálního dějícího se lidského bytí jako lidsky poznávajícího týž bytný základ v absolutnosti ducha.) V těchto třech stupních se vyvíjí „idea“, tj. ontologický princip dění bytí všeho jsoucího, jakož i noetický (i metodologicko-noetický) princip sebepoznání dění bytí všeho jsoucího, od sebe samé (sebou samou nepoznané) k sobě samé (sebou samou poznané).

Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) tedy je jedním z pojmů filosofického systému. Hegel jej explikuje tehdy, když explikuje filosofické pojmy jevu (jsoucího), podstaty (jsoucího), vztahu podstaty (jsoucího) a jevu (jsoucího), jakož i filosofické pojmy, jež s filosofickými pojmy jevu (jsoucího), podstaty (jsoucího) i vztahu podstaty (jsoucího) a jevu (jsoucího) nejbližše souvisejí (např. filosofický pojem – jsoucí – skutečnosti, resp. skutečnosti jsoucího).¹ To znamená, že Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), který je jedním z pojmů filosofického systému, má jevově podstatovou bytnou strukturu, resp. bytnou strukturu podstatově jevovou (tzn. strukturu ontologickou a eo ipso též strukturu noetickou a metodologicko-noetickou).

Lze tedy říci, že v Hegelově filosofii pojem zákona (bytí jsoucího) má místo zcela určité a též důležité. (Už z toho, že Hegel byl dalším klasickým novověkým filosofem, který nejen užíval pojmu zákona – bytí jsoucího –, ale který užíval pojmu zákona – bytí jsoucího – tak, že také *nově* zkoumal jeho ontologickou strukturu – tj. eo ipso též *nově* zkoumal jeho strukturu noetickou, resp. metodologicko-noetickou –, ovlivněn byv přitom především Schellingem, jenž při tom byl ovlivněn především Kantem: už z toho plyne a lze říci, že v Hegelově filosofii pojem zákona – bytí jsoucího – má místo zcela určité a též důležité.)

1.2. Pojem zákona (bytí jsoucího) v Hegelově filosofii.

Jak už bylo řečeno, Hegel zkoumá filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) jednak z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), a to ve svém díle „Věda o logice“ (tj. v tzv. „Velké logice“, zkráceně pak též v tzv. „Malé logice“), jednak z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), a to ve svém díle „Fenomenologie ducha“.¹

1.2.1. Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky).

Z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. ontologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), zkoumá Hegel filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) a explikuje jej tehdy, když explikuje filosofické pojmy jevu (jsoucího), podstaty (jsoucího), vztahu podstaty (jsoucího) a jevu (jsoucího), jakož i filosofické pojmy, jež s jevem (jsoucího), podstatou (jsoucího) i se vztahem podstaty (jsoucího) a jevu (jsoucího) nejbližše souvisejí (např. filosofický pojem – jsoucí – skutečnosti, resp. skutečnosti jsoucího).

„Jev (jsoucna) je ... existující podstatou (jsoucna)...“¹ „Jev (jsoucna) je ... podstatnou (jsoucí) existencí...“² „Jeho podstatnost se liší od něho samého jako nepodstatného a obě tyto stránky vstupují do vzájemného vztahu.“³

Obě tyto stránky, vstoupivše do vzájemného vztahu, se takto vyvíjejí:

1. Jev (jsoucna) je identitou se sebou samým, jež obsahuje různá obsahová určení a jež vytváří to, co v střídání jevů (jsoucna) je se sebou samým identické – zákon jevu (jsoucna). (Ale ten nevytváří samo střídání jevů jsoucna a to, co je v něm oproti identitě zákona jevu jsoucna diferenční.)⁴

2. Zákon (jevu jsoucna) přechází do protikladu: projevující se podstata (jsoucna) – (nepodstatný) jev (jsoucna), resp. projevující se (nepodstatně jsoucí) „svět“ – podstatně jsoucí „svět“.⁵

3. Tento protiklad (tj. projevující se podstata jsoucná – nepodstatný jev jsoucná, resp. projevující se nepodstatně jsoucí „svět“ – podstatně jsoucí „svět“) se vrací do svého bytného základu, tj. do podstaty (jsoucná), jež je identická s jevem (jsoucná), tj. jež obsahuje různá obsahová určení a jež vytváří to, co v střídání jevů (jsoucná) je se sebou samým identické (zákon jevu jsoucná), ale též vytváří samo střídání jevů (jsoucná) a to, co v něm je (oproti identitě zákona jevu jsoucná) diferenční. – Přitom však to, co je podstatně jsoucí, se projevuje na jsoucnu a naopak to, co se projevuje na jsoucnu, je jsoucí ve své podstatě. (To znamená, že nejde o návrat do jeho bytného základu, tj. do podstaty jsoucná, ve smyslu splývání s ním, nýbrž ve smyslu vyplývání z něho, a to ve smyslu nejen logickém, nýbrž i *ontologickém*: jen v tomto smyslu to, co je podstatně jsoucí, se projevuje na jsoucnu a naopak to, co se projevuje na jsoucnu, je jsoucí ve své podstatě.) „Jev (jsoucná) se stává vztahem (ve jsoucnu).“⁶

Tyto tři typy bytné souvislosti mezi jsoucnými, resp. určeními jsouceny, tj. dva typy zákona (bytí jsoucího) a přechod mezi dvěma typy zákona (bytí jsoucího), Hegel takto blíže určuje:

Ad 1. Zákon (jevu jsoucná) tkví ve zprostředkování jevu (jsoucná), avšak zde jen v pozitivní stránce tohoto zprostředkování, jíž chybí negativita,⁷ tj. jež tkví jen v tom, co zůstává, přetrvává v jevu (jsoucná) a v jeho změnách.⁸ Tento jeden a týž obsah (tj. to, co zůstává, přetrvává v jevu jsoucná a v jeho změnách) tvoří bytný podklad jevu (jsoucná), tzn. že zákon (jevu jsoucná) sám je tento bytný podklad jevu (jsoucná), ale v jevu (jsoucná) je víc než v zákonu (jevu jsoucná), totiž je v něm nepodstatný obsah jeho bezprostředního bytí (na rozdíl od podstatného obsahu jeho zprostředkovaného bytí – zákona jevu jsoucná). Takto jev (jsoucná), jenž tedy má mít týž i jiný obsah než zákon (jevu jsoucná), je se zákonem (jevu jsoucná) jen vnějšně spojen. Toto jen vnější spojení jevu (jsoucná) se zákonem (jevu jsoucná) znamená, že jev (jsoucná) je množství bližších určení sebe sama, jež nejsou obsažena v zákonu (jevu jsoucná), ale jsou určena něčím jiným (tj. jevem jsoucná samým, jsou obsažena jen v jevu jsoucná samém). To znamená, že jevu (jsoucná) patří forma a její pohyb jako takový (tj. pohyb formy jako způsobu danosti jevu jsoucná čili měnění způsobu danosti jevu jsoucná). Jev (jsoucná) tedy je vůči zákonu (jevu jsoucná) totalitou, neboť obsahuje zákon (jevu jsoucná), ale (jako totalita) obsahuje i víc než zákon (jevu jsoucná), totiž moment samohybné formy. Nedostatkem zákona (jevu jsoucná) zde je, že mu tento moment samohybné formy chybí.⁹

Ad 2. Avšak „pravdou nepodstatného světa (jsoucen) je svět (jsoucen), který je vůči němu jiný (podstatný)...“.¹⁰ Jejich vztah je vztahem jednoty protikladů: „Podstatný svět“ (jsoucen), jenž se nazývá i „nadsmyslný svět“ (jsoucen) (jenž není pro lidské smyslové nazírání),¹¹ je absolutnem: kromě něho není nic jiného (vše jiné je v něm samém). V sobě samém je „absolutní negativitou čili formou“ (čili formou negativity); proto je i reflexí do sebe samého čili negativním (čili formovým – formově negativním) vztahem k sobě samému. V této sebereflexi se jeho (pouhá) identita se sebou samým – „podstatným světem“ (jsoucen) (bez negativity) překonává, takže se pak stává (jako překonaná identita se sebou samým – „podstatným světem“ jsoucen, vlivem své negativity) „kladeností“ (tj. bytným zakládáním) a (v podobě bytně zakládaného) se stává „světem jevu“ (jsoucen), tj. „již-též-podstatným světem“ (jsoucen).¹² „Svět jevu“ (jsoucen), jenž se nazývá i „smyslový svět“ (jsoucen) (jenž je pro lidské smyslové nazírání),¹³ tak je bytně vázán na absolutno (kromě něhož není nic jiného, v němž samém je vše jiné). V sobě samém je bytně vázán na „absolutní negativitu čili formu“ (čili formu negativity); *odtud* je i reflexí do sebe samého čili negativním (čili formovým – formově negativním) vztahem k sobě samému. V této sebereflexi se jeho (pouhá) difference od „podstatného světa“ (jsoucen) (a od jeho negativity) překonává, takže se pak stává (jako překonaná difference od „podstatného světa“ jsoucen, vlivem jeho negativity) „kladeností“ (v podobě bytně zakládaného) a vyvstává z bytného zakládání „podstatným světem“ (jsoucen).¹⁴ Pro „nepodstatný svět“ (jsoucen) to znamená, že v tomto smyslu

„pravdou nepodstatného světa (jsoucen) je svět (jsoucen), který je vůči němu jiný – podstatný,“¹⁵ a v tomtéž smyslu jejich vztah je vztahem jednoty protikladů, takže „podstatný svět“ (jsoucen) je „převráceným světem“ „světa jevu“ (jsoucen) (tj. „též-jíž-podstatného světa“ jsoucen).¹⁶ (A „svět jevu“ jsoucen – tj. „též-jíž-podstatný svět“ jsoucen – je svět, jenž se vrací v „podstatném světě“ jsoucen do sebe sama jako do svého protikladu, tj. do toho, co jej proti-klade jako jeho sebe sama.)¹⁷ Avšak (resp. *a tak*) to, co mělo být (pouze) „podstatným světem“ (jsoucen), je tak i samým „světem jevu“ (jsoucen), jenž tak již není „nepodstatným světem“ (jsoucen), a sám „svět jevu“ (jsoucen), jenž tak již není „nepodstatným světem“ (jsoucen), je tak i tím, co mělo být (pouze) „podstatným světem“ (jsoucen).¹⁸

Ad 3. Odtud (ve třetím stadiu svého vývoje) zákon (jevu jsoucna) nabývá právě opačných určení (v opaku k určení, která nabyl zákon jevu jsoucna v prvním stadiu svého vývoje). – I zde tedy zákon (zde už vztahu podstaty a jevu jsoucna) tkví ve zprostředkování jevu (jsoucna), avšak nejen v pozitivní stránce tohoto zprostředkování: zde mu už nechybí negativita,¹⁹ tzn. že tkví i v tom, co nezůstává, nepřetrvává v jevu (jsoucna), tj. v jeho změnách.²⁰ Tento jeden a týž obsah (i forma jako forma obsažná, tj. i to, co nezůstává, nepřetrvává v jevu jsoucna a v jeho změnách) tvoří bytný základ jevu (jsoucna), tzn. že zákon (zde už vztahu podstaty a jevu jsoucna) sám je tento bytný základ jevu jsoucna, takže v jevu (jsoucna) není víc než v zákonu (vztahu podstaty a jevu jsoucna), totiž není v něm nepodstatný obsah jeho bezprostředního bytí na rozdíl od podstatného obsahu jeho zprostředkovaného bytí – zákona (vztahu podstaty a jevu jsoucna). Takto jev (jsoucna), jenž tedy má již týž (ne jiný) obsah jako zákon (vztahu podstaty a jevu jsoucna), je se zákonem (vztahu podstaty a jevu jsoucna) již vnitřně spojen. Toto již vnitřní spojení jevu (jsoucna) se zákonem (vztahu podstaty a jevu jsoucna) znamená, že jev (jsoucna) je množství bližších určení sebe sama, jež jsou obsažena v zákonu (vztahu podstaty a jevu jsoucna), takže nejsou určena něčím jiným (tj. jevem jsoucna samým, nejsou obsažena jen v jevu jsoucna samém). To znamená, že k jevu (jsoucna) patří zákon (vztahu podstaty a jevu jsoucna) jako forma a její pohyb jako takový (tj. pohyb formy jako způsobu danosti jevu jsoucna čili měnění způsobu danosti jevu jsoucna). Jev (jsoucna) tedy není vůči zákonu (vztahu podstaty a jevu jsoucna) totalitou, neboť obsahuje zákon (vztahu podstaty a jevu jsoucna), ale jako totalitu, tzn. že neobsahuje víc (totiž moment samohybné formy, jíž tu je zákon vztahu podstaty a jevu jsoucna sám) než zákon (vztahu podstaty a jevu jsoucna).²¹ Nedostatek zákona (jevu bez vztahu k podstatě jsoucna), že mu tento moment samohybné formy chyběl, se zde ruší.²² – Právě takových určení (v opaku k určení, která nabyl zákon jevu jsoucna v prvním stadiu svého vývoje) zákon (jevu jsoucna) nabyl ve třetím stadiu svého vývoje.

Takto Hegel blíže určuje ony tři typy bytné souvislosti mezi jsoucnými, tj. dva typy zákona (bytí jsoucího) a přechod mezi dvěma typy zákona (bytí jsoucího).

V tomto (blíže určeném) smyslu „jev (jsoucna) je existující podstatou“,²³ resp. „jev (jsoucna) je podstatnou existencí“²⁴ a „jeho podstatnost se liší od něho samého jako bezpodstatného a obě tyto stránky vstoupily do vzájemného vztahu“.²⁵

V tomto (blíže určeném) smyslu obě tyto stránky, vstoupivše do vzájemného vztahu, se takto vyvinuly:

1. Jev (jsoucna) byl identitou se sebou samým, jež obsahovala různá obsahová určení a jež vytvářela to, co v střídání jevů (jsoucna) bylo se sebou samým identické – zákon jevu (jsoucna). (Ale ten nevytvářel samo střídání jevů jsoucna ani to, co v něm bylo – oproti identitě zákona jevu jsoucna – diferenční.)²⁶

2. Zákon (jevu jsoucna) však přešel do protikladu: projevující se podstata (jsoucna) – (nepodstatný) jev (jsoucna), resp. projevující se (nepodstatně jsoucí) „svět“ – podstatně jsoucí „svět“.²⁷

3. Tento protiklad (tj. projevující se podstata jsoucna – nepodstatný jev jsoucna, resp. projevující se nepodstatně jsoucí „svět“ – podstatně jsoucí „svět“) se vrátil do svého bytného základu, tj. podstaty (jsoucna), jež je identická s jevem (jsoucna), tj. jež obsahuje různá obsahová určení a jež vytváří to, co v střídání jevů (jsoucna) je se sebou samým identické (zákon jevu jsoucna), ale též vytváří samo střídání jevů (jsoucna) a to, co je v něm (oproti identitě zákona jevu jsoucna) diferenční. – Přitom však to, co je podstatně jsoucí, se projevuje na jsoucnu a naopak to, co se projevuje na jsoucnu, je jsoucí ve své podstatě. (To znamená, že nejde o návrat do jeho bytného základu, tj. do podstaty jsoucna, ve smyslu splývání s ním, nýbrž ve smyslu vyplývání z něho, a to ve smyslu nejen logickém, nýbrž i *ontologickém*: jen v tomto smyslu to, co je podstatně jsoucí, se projevuje na jsoucnu a naopak to, co se projevuje na jsoucnu, je ve své podstatě.) „Jev (jsoucna) se stal vztahem (ve jsoucnu).“²⁸

Takto z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), zkoumal Hegel filosoficky pojem zákona (bytí jsoucího) a explikoval jej tehdy, když explikoval filosofické pojmy jevu (jsoucího), podstaty (jsoucího), vztahu podstaty (jsoucího) a jevu (jsoucího), jakož i filosofické pojmy, jež s jevem (jsoucího), podstatou (jsoucího) i se vztahem podstaty (jsoucího) a jevu (jsoucího) nejbližše souvisejí (např. filosofický pojem – jsoucí – skutečnosti, resp. skutečnosti jsoucího).

1.2.2. K Hegelovu filosofickému pojmu zákona (bytí jsoucího) zkoumanému z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky).

Z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), zkoumá Hegel filosoficky pojem zákona (bytí jsoucího) a explikuje jej tehdy, když explikuje překročení smyslového vztahu lidského vědomí k uvědomovanému (mimolidskému) jsoucímu, jež se děje v pokročení lidského vědomí od smyslového zjevu uvědomovaného (mimolidského) jsoucího k jeho „nitru“ (tj. k jeho podstatě).

Toto Hegelovo zkoumání filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) rozebral (byť ne dokonale – ne úplně) M. Sobotka ve studii „Proces vzdělávání vědomí v Hegelově Fenomenologii ducha“ (Filosofický časopis, č. 3, 1973, str. 365-368). Proto poté, co jsem rozebral Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), jej tu teď srovnám s Hegelovým filosofickým pojmem zákona (bytí jsoucího) zkoumaným z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), podle (zdokonaleného – doplněného) rozboru M. Sobotky.

Srovnáme-li oba případy, pak lze říci, že v jistém smyslu jsou totožné – totiž v tom, že v obou případech zákon (bytí jsoucího) je určen jako zákon podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. jako zákon vztahu podstaty a jevu jsoucna) ve výše zde určeném smyslu, že však v jistém smyslu jsou i rozdílné, pokud Hegel ve „Fenomenologii ducha“ je pod vlivem Schellingovým.¹

Podle mne zde již určuje zákon (bytí jsoucího) i jako zákon vztahu v podstatě (jsoucna, tj. jako zákon vztahu momentů v podstatě jsoucna), tj. jako produktivní a reproduktivní zdroj daného jsoucího, resp. dané bytné sféry jsoucího, jenž je bytným základem zákona (bytí jsoucího) jako zákona podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákona vztahu podstaty a jevu jsoucna) i zákona (bytí jsoucího) jako podstatného jevu (jsoucna, tj. zákona jevu podstaty jsoucna).

Vždyť píše, že pro (lidskou) schopnost rozvažovat (tj. zde galileovsko-newtonovskou přírodní vědu) pohyb (jsoucna), jenž dříve byl mimo „nitro“ (jsoucna) jen ve zjevu (jsoucna), pronikl (lidským) výkladem do „nitra“ (jsoucna ze zjevu jsoucna),² takže (lidská) schopnost rozvažovat má zkušenost, že pohyb (jsoucna) je ten zákon zjevu (jsoucna), aby vznikaly rozdíly, jež nejsou žádnými rozdíly, a právě tak má zkušenost, že z pohybu (jsoucna), tj. zákona zjevu (jsoucna), vzniknuvší rozdíly nejsou žádnými rozdíly, takže jsou překonávány, atd. Tento pohyb (jsoucna) se však zde chápe jen jako pohyb (ve jsoucnu) mezi „nitrem“ (jsoucna) a zjevem (jsoucna), ne jako pohyb v „nitru“ (jsoucna).³

Takto (lidská) schopnost rozvažovat vytvořila předpoklady pro překonání svého stanoviska (pochopením jeho mezí a jeho kritikou).

Těchto (lidskou) schopností rozvažovat vytvořených předpokladů pro překonání jejího stanoviska (jeho mezí) se chopila její kritika.

Lze říci, že pro kritiku (lidské) schopnosti rozvažovat (tj. zde galileovsko-newtonovské přírodní vědy) pohyb (jsoucna), jenž byl dříve mimo „nitro“ (jsoucna) jen ve zjevu (jsoucna), pronikl (lidským) „proti-výkladem“ do „nitra“ (jsoucna ze zjevu jsoucna),⁴ takže kritika (lidské) schopnosti rozvažovat má zkušenost, že pohyb (jsoucna) je ten zákon zjevu (jsoucna) – tj. zákon pohybu zjevu (jsoucna), jenž ovšem prvotně je zákonem pohybu „nitra“ (jsoucna) –, aby vznikaly rozdíly, jež nejsou žádnými rozdíly – tzn. že přecházejí do totožnosti –, a právě tak má zkušenost, že z pohybu (jsoucna), tj. zákona zjevu (jsoucna) – tj. zákona pohybu zjevu (jsoucna), jenž ovšem prvotně je zákonem pohybu „nitra“ (jsoucna) –, vznikají rozdíly, jež vskutku jsou rozdíly – tzn. že vcházejí z (v) totožnosti –, takže jsou překonávány a (zároveň) je překonáváno jejich překonávání. Tento pohyb (jsoucna) se však zde nechápe jen jako pohyb (ve jsoucnu) mezi „nitrem“ (jsoucna) a zjevem (jsoucna),⁵ ale i jako pohyb v „nitru“ (jsoucna).

A právě tak (právě tím) se podle mne určuje zákon (bytí jsoucího) jako zákon vztahu v podstatě (jsoucna, tj. jako zákon vztahu momentů v podstatě jsoucna), tj. jako produktivní a reproduktivní zdroj daného jsoucího, resp. dané bytné sféry jsoucího, jenž je bytným základem zákona (bytí jsoucího) jako zákona podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákona vztahu podstaty a jevu jsoucna) i zákona (bytí jsoucího) jako podstatného jevu (jsoucna, tj. zákona jevu podstaty jsoucna).

Takto z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), zkoumal Hegel filosoficky pojem zákona (bytí jsoucího) a explikoval jej tehdy, když explikoval překročení smyslového vztahu lidského vědomí k uvědomovanému (mimolidskému) jsoucímu, jež se děje v pokročení lidského vědomí od smyslového zjevu uvědomovaného (mimolidského) jsoucího k jeho „nitru“ (tj. k jeho podstatě).

Takže, srovnáme-li oba případy, pak lze říci, že v jistém smyslu jsou totožné – totiž v tom, že v obou případech zákon (bytí jsoucího) je určen jako zákon podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. jako zákon vztahu podstaty a jevu jsoucna) ve výše zde určeném smyslu, že však v jistém smyslu jsou i rozdílné, pokud Hegel ve „Fenomenologii ducha“ je pod vlivem Schellingovým.⁶ Toto srovnání lze ovšem provést podrobněji.

1.2.3. Srovnání Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) zkoumaného z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), a Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) zkoumaného z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky) .

Provedeme-li toto srovnání podrobněji, pak z výše zde uvedeného plynou zvláště tyto závěry:

Hegel nechápe zákon (bytí jsoucího) ani jako zákon přírody ve smyslu baconovském,¹ ani jako přírodní zákon ve smyslu descartovském.²

V Hegelově filosofickém pojmu zákona (bytí jsoucího) zkoumaném z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), se prolíná (ba i splývá) jeho (onto)logický statut, noetický statut a metodologicko-noetický statut. Pokusme se je nyní rozlišit:

1. Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), co do jeho ontologického statutu, tj. pokud zákon (bytí jsoucího) je filosoficky pojat jako typ bytné souvislosti mezi jsoucný, resp. určeními jsoucen. – V tomto smyslu Hegel filosoficky pojal zákon (bytí jsoucího) jako typ bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu (mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry), původně mezi jsoucný logickými (mezi logickými pojmy).³ Jako takový (jako typ bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu – mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry) Hegel filosoficky pojal zákon (bytí jsoucího) jako zákon podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. jako zákon vztahu podstaty a jevu jsoucná) jako zprostředkované totožnosti i rozdílu podstaty (jsoucná) a jevu (jsoucná) s tím, že i rozdíl jevu (jsoucná) od podstaty (jsoucná) je zákonitý; jeho momentem je zákon podstatného jevu (jsoucná, tj. zákon jevu podstaty jsoucná).

2. Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), co do jeho noetického statutu, tj. pokud zákon (bytí jsoucího) je filosoficky pojat jako dosažený (vědecký) lidský poznatek (o zákonu bytí jsoucího jako typu bytné souvislosti mezi jsoucný, resp. určeními jsoucen). – V tomto smyslu Hegel filosoficky pojal zákon (bytí jsoucího) jako dosažený vědecký lidský poznatek o zákonu (bytí jsoucího) jako typu bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu (mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry), původně mezi jsoucný logickými (mezi logickými pojmy). Jako takový (jako dosažený vědecký lidský poznatek o zákonu bytí jsoucího jako typu bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu – mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry) Hegel filosoficky pojal zákon (bytí jsoucího) jako konkretizovaný – modifikovaný (pre-faktuálně) idealizovaný zákon, tj. popř. konkretizovaný (modifikovaný) až na faktuálně generalizovaný zákon.⁴

3. Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), co do jeho metodologicko-noetického statutu, tj. pokud zákon (bytí jsoucího) je filosoficky zkoumán co do způsobu dosažení (vědeckého) lidského poznání o něm (tj. o zákonu bytí jsoucího jako typu bytné souvislosti mezi jsoucný, resp. určeními jsoucen). – V tomto smyslu Hegel filosoficky zkoumal zákon (bytí jsoucího) co do způsobu dosažení vědeckého lidského poznání o něm, tj. o zákonu (bytí jsoucího) jako typu bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu (mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry), původně mezi jsoucný logickými (mezi logickými pojmy). Jako takový (tj. co do způsobu dosažení vědeckého lidského poznání o něm, tj. o zákonu bytí jsoucího jako typu bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu – mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry) Hegel filosoficky zkoumal zákon (bytí jsoucího) na bázi konkretizované – modifikované (pre-faktuálně) idealizující abstrakce, tj. konkretizované (modifikované) až na bázi faktuálně generalizující abstrakce.⁵ (V tomto smyslu to či ono jevové určení jsoucen jakékoliv bytné sféry, resp. ten či onen jev jako určení jsoucen jakékoliv bytné sféry, tedy lze hegelovsky „vědecky vysvětlit“ na bázi konkretizované – modifikované – pre-faktuálně idealizující abstrakce, tj. konkretizované – modifikované – až na bázi faktuálně generalizující abstrakce.)

I v Hegelově filosofickém pojmu zákona (bytí jsoucího) zkoumaném z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), se prolíná (ba i splývá) jeho noetický statut a metodologicko-noetický statut s ontologickým statutem. Pokusme se je nyní rozlišit:

1. Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), co do jeho ontologického statutu, tj. pokud zákon (bytí jsoucího) je filosoficky pojat jako typ bytné souvislosti mezi jsoucný, resp. určeními jsoucen. – V tomto smyslu Hegel filosoficky pojal zákon (bytí jsoucího) jako typ bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu (mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry), původně ve jsoucnech přírodních (ve jsoucnech – přírodních).⁶ Jako takový (jako typ bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu – mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry) Hegel filosoficky pojal zákon (bytí jsoucího) jako zákon vztahu v podstatě (jsoucna, tj. jako zákon vztahu momentů v podstatě jsoucna) – jako produktivní a reproduktivní zdroj daného jsoucího, resp. dané bytné sféry jsoucího, jehož momentem je zákon podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákon vztahu podstaty a jevu jsoucna s tím, že i rozdíl jevu jsoucna od podstaty jsoucna je zákonitý) a jehož momentem je i zákon podstatného jevu (jsoucna, tj. zákon jevu podstaty jsoucna, jenž plyne konec konců ze zákona bytí jsoucího jako zákona vztahu v podstatě jsoucna, tj. jako zákona vztahu momentů v podstatě jsoucna jako produktivního a reproduktivního zdroje daného jsoucího, resp. dané bytné sféry jsoucího).

2. Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), co do jeho noetického statutu, tj. pokud zákon (bytí jsoucího) je filosoficky pojat jako dosažený (vědecký) lidský poznatek (o zákonu bytí jsoucího jako typu bytné souvislosti mezi jsoucný, resp. určeními jsoucen). – V tomto smyslu Hegel filosoficky pojal zákon (bytí jsoucího) jako dosažený vědecký lidský poznatek o zákonu (bytí jsoucího) jako typu bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu (mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry), původně ve jsoucnech přírodních (ve jsoucnech – přírodních). Jako takový (jako dosažený vědecký lidský poznatek o zákonu bytí jsoucího jako typu bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu – mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry) Hegel filosoficky pojal zákon (bytí jsoucího) jako (fenomenálně) dialektický zákon, jehož momentem je konkretizovaný – modifikovaný (fenomenálně) idealizovaný zákon, tj. popř. konkretizovaný (modifikovaný) až na (fenomenálně) generalizovaný zákon, jenž plyne konec konců z (fenomenálně) dialektického zákona.⁷

3. Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), co do jeho metodologicko-noetického statutu, tj. pokud zákon (bytí jsoucího) je filosoficky zkoumán co do způsobu dosažení (vědeckého) lidského poznání o něm (tj. o zákonu bytí jsoucího jako typu bytné souvislosti mezi jsoucný, resp. určeními jsoucen). – V tomto smyslu Hegel filosoficky zkoumal zákon (bytí jsoucího) co do způsobu dosažení vědeckého lidského poznání o něm, tj. o zákonu (bytí jsoucího) jako typu bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu (resp. mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry), původně ve jsoucnech přírodních (ve jsoucnech – přírodních). Jako takový (tj. co do způsobu dosažení vědeckého lidského poznání o něm, tj. o zákonu bytí jsoucího jako typu bytné souvislosti v jakémkoliv jsoucnu – mezi určeními jsoucen jakékoliv bytné sféry) Hegel filosoficky zkoumal zákon (bytí jsoucího) na bázi (fenomenálně) dialektické abstrakce, odtud pak i na bázi konkretizované – modifikované (fenomenálně) idealizující abstrakce, tj. konkretizované (modifikované) až na bázi (fenomenálně) generalizující abstrakce, jež plyne konec konců z (fenomenálně) dialektické abstrakce.⁸ (V tomto smyslu to či ono jevové určení jsoucen jakékoliv bytné sféry, resp. ten či onen jev jako

určení jsoucna jakékoliv bytné sféry, tedy lze hegelovsky „vědecky vysvětlit“ na bázi fenomenálně dialektické abstrakce, odtud pak i na bázi konkretizované – modifikované – fenomenálně idealizující abstrakce, tj. konkretizované – modifikované – až na bázi fenomenálně generalizující abstrakce, jež plyne konec konců z fenomenálně dialektické abstrakce.)

To vše znamená, že z výše zde uvedeného plynou zvláště tyto závěry:

Hegel nechápe zákon (bytí jsoucího) ani jako zákon přírody ve smyslu baconovském, ani jako přírodní zákon ve smyslu descartovském.

Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), je ontologicky (i noeticky, resp. metodologicko-noeticky) méně hluboký, a navíc i, pokud je chápán vývojově, pro svůj (pan)logistický reduktivismus je sporný (pochybný) a v tomto smyslu je redukovanejší podobou Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) zkoumaného z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), jenž je ontologicky (i noeticky, resp. metodologicko-noeticky) hlubší, a navíc i, pokud je chápán vývojově, je prost (pan)logistického reduktivismu, takže v tomto smyslu sporný (pochybný) není.⁹

2. Srovnání Descartovy filosofické koncepce zákona (bytí jsoucího jako zákona nejevového funkčního – resp. příčinně funkčního – vztahu jsoucna a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce), a Hegelovy filosofické koncepce zákona (bytí jsoucího jako zákona podstatného vztahu ve jsoucnech a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce, resp. jako zákona vztahu v podstatě jsoucna a jako fenomenálně dialektického zákona, formulovaného na bázi fenomenálně dialektické abstrakce).

Srovnajme nyní Descartovu filosofickou koncepci zákona (bytí jsoucího jako zákona nejevového funkčního – resp. příčinně funkčního – vztahu jsoucna a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce) a Hegelovu filosofickou koncepci zákona (bytí jsoucího jako zákona podstatného vztahu ve jsoucnech a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce, resp. jako zákona vztahu v podstatě jsoucna a jako fenomenálně dialektického zákona, formulovaného na bázi fenomenálně dialektické abstrakce).

Co může být kritériem tohoto srovnání? Vycházím zde z primátu ontologického statutu zákona (bytí jsoucího, tj. z problému, co je zákon bytí jsoucího jako typ bytné souvislosti mezi jsoucnými, resp. určeními jsoucna). A vycházíme-li z primátu problému, co je zákon (bytí jsoucího) jako typ bytné souvislosti mezi jsoucnými, resp. určeními jsoucna (z ontologického statutu zákona bytí jsoucího), pak může být kritériem tohoto srovnání pouze ontologická hloubka té které filosofické koncepce zákona (bytí jsoucího), tj. hloubka, již se ta která filosofická koncepce zákona (bytí jsoucího) ontologicky (a v souvislosti s tím i noeticky, resp. metodologicko-noeticky) dobírá, resp. již odkrývá.

V tomto smyslu ze srovnání 1. Descartovy filosofické koncepce zákona (bytí jsoucího jako zákona nejevového funkčního – resp. příčinně funkčního – vztahu jsoucna a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce) a 2. Hegelovy filosofické koncepce zákona (bytí jsoucího jako zákona podstatného vztahu ve jsoucnech a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce, resp. jako zákona vztahu v podstatě jsoucna a jako fenomenálně

dialektického zákona, formulovaného na bázi fenomenálně dialektické abstrakce) plyne především toto:

Ad 1 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je ontologicky méně hluboký: dobírá se sice ontologicky (principiálně) neempirické bytné sféry, tedy bytné sféry teoretické (pokud „teoretické“ zde znamená „přesahující bytnou sféru empirickou a empiricky dosvědčitelné“), ne však explicitě její podstatné roviny (třebaže implicitě, patře k ní, patří i k její podstatné rovině); navíc pak zde není pojat ontogeneticky: je konstatovanou (nejevovou – funkční, resp. příčinně funkční) daností, jako konstatovaná (nejevová – funkční, resp. příčinně funkční) danost se však ontogeneticky nevysvětluje.

Oproti tomu ad 2 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je ontologicky hlubší: dobírá se sice též ontologicky (principiálně) neempirické bytné sféry, tedy bytné sféry teoretické (pokud „teoretické“ zde znamená „přesahující bytnou sféru empirickou“ – ač ne vždy empiricky dosvědčitelné –), avšak explicitě i její podstatné roviny (nejenže implicitě patře k ní, patří i k její podstatné rovině); navíc pak zde je pojat ontogeneticky: nechce být jen konstatovanou (nejevovou, např. funkční, resp. příčinně funkční) daností, různé konstatované (nejevové, např. funkční, resp. příčinně funkční) danosti chtěje také ontogeneticky vysvětlovat.

Avšak ad 1 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je ontoprakticky důsažnější, protože ontopraktická vláda člověka nad přírodou, o niž v souvislosti s ním šlo, byla realizována pomocí novověké přírodovědy (galileovského typu), spjaté s principem matematického vyjádření přírodních zákonů, s nímž byl spjatý a jejíž byl bází.

Oproti tomu ad 2 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je ontoprakticky méně důsažný, protože ontopraktická vláda člověka nad přírodou, o niž v jistém smyslu i v souvislosti s ním šlo,¹ byla realizována pomocí novověké přírodovědy (galileovského typu), spjaté s principem matematického vyjádření přírodních zákonů, jež s ním nebyla spjata a již byl cizí.²

Ad 1 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je i noeticky (resp. metodologicko-noeticky) méně hluboký: dobírá se sice noeticky (resp. metodologicko-noeticky) principiálně neempirické bytné sféry lidského poznání, tedy bytné sféry lidského poznání teoretického (pokud „teoretické“ zde znamená „přesahující bytnou sféru empirického lidského poznání a empirickým lidským poznáním dosvědčitelné“), ne však explicitě její podstatné roviny (třebaže implicitě, patře k ní, patří i k její podstatné rovině); navíc zde není pojat noeticko-ontogeneticky (resp. metodologicko-noeticko-ontogeneticky): je konstatováním (nejevové – funkční, resp. příčinně funkční) daností, tuto konstatovanou (nejevovou – funkční, resp. příčinně funkční) danost však noeticky (resp. metodologicko-noeticky) co do její ontogeneze nevysvětluje.

Oproti tomu ad 2 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je i noeticky (resp. metodologicko-noeticky) hlubší: dobírá se sice též noeticky (resp. metodologicko-noeticky) principiálně neempirické bytné sféry lidského poznání, tedy bytné sféry lidského poznání teoretického (pokud „teoretické“ zde znamená „přesahující bytnou sféru empirického lidského poznání“ – ač ne vždy též empirickým lidským poznáním dosvědčitelné –), avšak explicitě i její podstatné roviny (nejenže implicitě, patře k ní, patří i k její podstatné rovině); navíc zde je pojat noeticko-ontogeneticky (resp. metodologicko-noeticko-ontogeneticky): nechce být jen konstatováním (nejevové, např. funkční, resp. příčinně funkční) daností, různé konstatované (nejevové, např. funkční, resp. příčinně funkční) danosti chtěje také noeticky (resp. metodologicko-noeticky) co do jejich ontogeneze vysvětlovat.

Avšak ad 1 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je noeticko-prakticky (resp. metodologicko-noeticko-prakticky) důsažnější, protože noetické (resp. metodologicko-noetické) podmínky ontopraktické vlády člověka nad přírodou, o niž v souvislosti s ním šlo,

byly realizovány pomocí novověké přírodovědy (galileovského typu) spjaté s principem matematického vyjádření přírodních zákonů, s nímž byl spjatý a jejíž byl bází.

Oproti tomu ad 2 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je noeticko-prakticky (resp. metodologicko-noeticko-prakticky) méně důležitý, protože noetické (resp. metodologicko-noetické) podmínky ontopraktické vlády člověka nad přírodou, o níž v jistém smyslu i v souvislosti s ním šlo, byly realizovány pomocí novověké přírodovědy (galileovského typu) spjaté s principem matematického vyjádření přírodních zákonů, jež s ním nebyla spjata a již byl cizí.

Ad 1 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je noeticky (resp. metodologicko-noeticky) méně obsáhlý, protože sice je s to obsáhnout (jevový) rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího), protože je založen na principu zprostředkované totožnosti mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího) (nikoli na principu pouhé bezprostřední totožnosti mezi vědeckým zákonem bytí jsoucího a jevem jsoucího), a protože je tak založen, proto jej případný (jevový) rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího), jež je s to obsáhnout, neruší jako takový. – To znamená, že protipříklady jevů (jsoucího), jež odporují (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího), (vědecký) zákon (bytí jsoucího) svým rozparem s ním nevyvracejí: jde o zákon nejevového vztahu (jsoucen, resp. nejevové vztahové formy jsoucen), nikoli všeobecné prezence jevové formy (jsoucen, např. při prezenci dané méně obecné jevové formy jsoucen apod.); příklady (proti-příklady) jevové absence nejevové formy (jsoucen) při prezencích dané (všeobecné) jevové formy (jsoucen) nejsou pro zákon nejevového vztahu (jsoucen), resp. nejevové vztahové formy (jsoucen), jeho vyvrácením, což znamená, že protipříklady jevů, jež odporují (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího), (vědecký) zákon (bytí jsoucího) svým rozparem s ním nevyvracejí. Nevyvracejí ho proto, že (vědecký) zákon (bytí jsoucího) se zde nemusí bezprostředně jevit; i nejev-li se bezprostředně, může být (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího). Modifikační podmínky (resp. konkretizační podmínky) (vědeckého) zákona (bytí jsoucího) zde jsou pojaty jako zdroj konkretizace (modifikace) jevu (jsoucího) oproti (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího), avšak i jako zdroj vzniku (jevového) rozporu mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího); proto (jevový) rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího) zde je možný, a nejen možný, ale i nutný: (vědecký) zákon (bytí jsoucího) se nemůže jevit; (vědecký) zákon (bytí jsoucího) sice musí být v jevu (jsoucího) přítomen, nicméně nejevově přítomen; nejeví se, leč přeci je. – Avšak: obsáhnout (jevový) rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího) zde znamená (vědecky) vysvětlit rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího) vlivem vůči (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího) vnějších (k němu „zvenčí“ „přistupujících“) modifikačních podmínek (resp. konkretizačních podmínek), nikoli vlivem modifikačních podmínek (resp. konkretizačních podmínek) z něho („zevnitř“) „vystupujících“, tj. vůči (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího) vnitřních. V tomto smyslu zde „obsáhnout“ znamená (vnějšně) „přijmout“, nikoli (vnitřně) „vytvořit“.

Ad 2 jde o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je noeticky (resp. metodologicko-noeticky) obsáhlejší, protože sice též je s to obsáhnout (jevový) rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího), protože je založen na principu zprostředkované totožnosti mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího) (nikoli na principu pouhé bezprostřední totožnosti mezi vědeckým zákonem bytí jsoucího a jevem jsoucího), a protože je tak založen, proto jej případný (jevový) rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího), jež je s to obsáhnout, neruší jako takový. – To znamená, že protipříklady jevů (jsoucího) jež odporují (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího), (vědecký) zákon (bytí jsoucího) svým rozparem s ním nevyvracejí: jde o zákon nejevového vztahu (ve jsoucnu, resp. nejevové vztahové formy ve jsoucnu), nikoli všeobecné prezence jevové formy (jsoucna, např. při prezenci dané méně obecné jevové formy jsoucna apod.);

příklady (proti-příklady) jevové absence nejevové formy (jsoucna) při prezencích dané (všeobecné) jevové formy (jsoucna) nejsou pro zákon nejevového vztahu (ve jsoucnu, resp. nejevové vztahové formy ve jsoucnu) jeho vyvrácením, což znamená, že protipříklady jevů (jsoucího), jež odporují (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího), (vědecký) zákon (bytí jsoucího) svým rozparem s ním nevyvracejí. Nevyvracejí ho proto, že (vědecký) zákon (bytí jsoucího) se zde nemusí bezprostředně jevit; i nejeví-li se bezprostředně, může být (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího). Modifikační podmínky (resp. konkretizační podmínky) (vědeckého) zákona (bytí jsoucího) i zde mohou být pojaty jako zdroj konkretizace (modifikace) jevu (jsoucího) oproti (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího), avšak i jako zdroj vzniku (jevového) rozporu mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího); proto (jevový) rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího) zde je možný, a nejen možný, ale i nutný: (vědecký) zákon (bytí jsoucího) se nemůže jevit; (vědecký) zákon (bytí jsoucího) sice musí být v jevu (jsoucího) přítomen, nicméně nejevově přítomen; nejeví se, leč přeci je. – Avšak: obsáhnout (jevový) rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího) zde znamená (vědecky) vysvětlit rozpor mezi (vědeckým) zákonem (bytí jsoucího) a jevem (jsoucího) vlivem modifikačních podmínek (resp. konkretizačních podmínek) z něho („zevnitř“) „vystupujících“, tj. vůči (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího) vnitřních, nikoli vlivem vůči (vědeckému) zákonu (bytí jsoucího) vnějších (k němu „zvenčí“ „přistupujících“) modifikačních podmínek (resp. konkretizačních podmínek). V tomto smyslu zde „obsáhnout“ znamená (vnitřně) „vytvořit“, nikoli (vnějšně) „přijmout“.

Ad 1 tedy jde (úhrnně řečeno) o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je ontologicky méně hluboký, avšak onto-prakticky důsažnější, jenž je noeticky (resp. metodologicko-noeticky) méně hluboký, avšak noeticko-prakticky (resp. metodologicko-noeticko-prakticky) důsažnější, a jenž je i noeticky (resp. metodologicko-noeticky) méně (protože vnějšněji) obsáhlý.

Oproti tomu ad 2 tedy jde (úhrnně řečeno) o filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), jenž je ontologicky hlubší, avšak onto-prakticky méně důsažný, jenž je noeticky (resp. metodologicko-noeticky) hlubší, avšak noeticko-prakticky (resp. metodologicko-noeticko-prakticky) méně důsažný, a jenž je i noeticky (resp. metodologicko-noeticky) více (protože vnitřněji) obsáhlý.

Především toto plyne ve smyslu výše zde určeném (srov. výše zde uvedené v odst. 2 ad 2) ze srovnání 1. Descartovy filosofické koncepce zákona (bytí jsoucího jako zákona nejevového funkčního – resp. příčinně funkčního – vztahu jsoucen a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce) a 2. Hegelovy filosofické koncepce zákona (bytí jsoucího jako zákona podstatného vztahu ve jsoucnech a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce, resp. jako zákona vztahu v podstatě jsoucen a jako fenomenálně dialektického zákona, formulovaného na bázi fenomenálně dialektické abstrakce).

Descartovu filosofickou koncepci zákona (bytí jsoucího jako zákona nejevového – funkčního, resp. příčinně funkčního – vztahu jsoucen a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce) a Hegelovu filosofickou koncepci zákona (bytí jsoucího jako zákona podstatného vztahu ve jsoucnech a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce, resp. jako zákona vztahu v podstatě jsoucen a jako fenomenálně dialektického zákona, formulovaného na bázi fenomenálně dialektické abstrakce) lze srovnat i co do filosofického vlivu i co do vlivu mimofilosofického.

Jak už řečeno, ona měla vliv na novověkou přírodovědu galileovského typu, spjatou s principem matematického vyjádření přírodních zákonů, tj. na její typ klasický.³ Ve filosofii měla vliv zvláště na klasickou novověkou filosofii (např. právě na Hegela), resp. na novověkou filosofii s klasikou spjatou.

Jak už též řečeno, tato neměla vliv na novověkou přírodovědu galileovského typu, spjatou s principem matematického vyjádření přírodních zákonů, tj. na její klasický typ. Ve filosofii měla vliv zvláště na poklasickou novověkou filosofii marxistickou (a už na Marxe),⁴ resp. na (poklasickou) novověkou filosofii s marxismem spjatou.

Poznámky a odkazy.

Ad 1. Hegelova filosofická koncepce zákona (bytí jsoucího) jako zákona podstatného vztahu (ve jsoucnech) a jako (pre-faktuálně) idealizovaného zákona (formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce), resp. jako zákona vztahu v podstatě (jsoucen) a jako (fenomenálně) dialektického zákona (formulovaného na bázi fenomenálně dialektické abstrakce).

Ad. 1.1. Ráz Hegelovy filosofie a místo pojmu zákona (bytí jsoucího) v ní.

1 – Hegel zkoumá filosoficky pojem zákona (bytí jsoucího) jednak z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), a to ve svém díle „Věda o logice“ (tj. v tzv. „Velké logice“, zkráceně pak též v tzv. „Malé logice“), jednak z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), a to ve svém díle „Fenomenologie ducha“.

To znamená, že výše zde uvedené ad 1.1. v onom případě platí striktně tak, jak tam je uvedeno, v tomto případě však platí výše zde (ad 1.1.) uvedené ne striktně tak, jak tam je uvedeno, leč *mutatis mutandis*:

Již zde Hegel patří k hlavním systematizátorům v klasické novověké filosofii, již zde chce systematizovat veškerou filosofii ve své „absolutní filosofii“, tj. ve své filosofii „absolutní ideje“. „Idea“, tj. ontologický princip dění bytí všeho jsoucího, jakož i noetický (i metodologicko-noetický) princip poznání dění bytí všeho jsoucího, se zde již vyvinula na onen třetí stupeň (ze stupně mimolidsky logického – „ducha o sobě“ – a ze stupně přírodního – „jinobytí ducha“: „jiné bytí ducha“ je právě příroda), tj. na stupeň lidsko-logický („ducha pro sebe“), a zde dále ze stupně „subjektivního ducha“, tj. individuálního dějícího se lidského bytí, jakož i lidského poznání individuálního dějícího se lidského bytí, spjatého s přírodou tak, že vůči přírodě nesamostatného, přes stupeň „objektivního ducha“, tj. nadindividuálního dějícího se lidského bytí, jakož i lidského poznání nadindividuálního dějícího se lidského bytí, vůči přírodě samostatného tak, že s přírodou spjatého jako s předmětem lidské činnosti, jako s předmětem, jež lidská činnost přetváří a tím vytváří svůj svět, tj. svět lidský, resp. polidštěný, až na stupeň „absolutního ducha“, tj. nadindividuálního dějícího se lidského bytí jako lidsky poznávajícího v přírodě jako předmětu lidské činnosti, jako předmětu, jež lidská činnost přetváří a tím vytváří svůj svět, i ve světě lidském, resp. polidštěném (proti přírodě), též bytný základ, tj. nadindividuálního dějícího se lidského bytí jako lidsky poznávajícího též bytný základ v absolutnosti ducha. – Na tento třetí stupeň se zde již vyvinula „idea“, tj. ontologický princip dění bytí všeho jsoucího, jakož i noetický (i metodologicko-noetický) princip poznání dění bytí všeho jsoucího, od sebe samé (sebou samou nepoznané) k sobě samé (sebou samou poznané).

Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) je i zde jedním z pojmů filosofického systému. Hegel jej explikuje tehdy, když explikuje filosofické pojmy zjevu (jsoucího), „nitra“ (jsoucího), vztahu „nitra“ (jsoucího) a zjevu (jsoucího), jakož i filosofické pojmy, jež s filosofickými pojmy zjevu (jsoucího), „nitra“ (jsoucího) i vztahu „nitra“ (jsoucího) a zjevu (jsoucího) nejbližše souvisejí, a to jako filosofické pojmy – předměty lidského poznání, tj. předměty, jež si lidské poznání osvojuje, jež osvětluje. To znamená, že Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího), který je jedním z pojmů filosofického systému, zde také má jevově podstatovou bytnou strukturu, resp. bytnou strukturu podstatově jevovou (tzn. strukturu noetickou a metodologicko-noetickou a eo ipso též strukturu ontologickou).

Takto tedy platí výše zde (ad 1.1.) uvedené v tomto případě ne striktně tak, jak tam je uvedeno, leč *mutatis mutandis* (na rozdíl od výše zde uvedeného ad 1.1. v onom případě, v němž platí striktně tak, jak tam je uvedeno).

Ad 1.2. Místo pojmu zákona (bytí jsoucího) v Hegelově filosofii.

1 – Toto Hegelovo zkoumání filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) rozebral (byť ne dokonale – ne úplně) M. Sobotka ve studii „Proces vzdělávání vědomí v Hegelově Fenomenologii ducha“ (Filosofický časopis, č. 3, 1973, str. 365-368). Proto zde nejdříve rozeberu Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), a později jej srovnám s Hegelovým filosofickým pojmem zákona (bytí jsoucího) zkoumaným z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), podle (zdokonaleného – doplněného) rozboru M. Sobotky.

Ad 1.2.1. Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) zkoumaný z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky).

1 – Hegel: Věda o logice, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 2). – Slova v závorce („jsoucno“, „jsoucí“) jsem doplnil já. Doplnil jsem ta slova v závorce („jsoucno“, „jsoucí“) proto, že vše řečené je zde řečené v kontextu Hegelova filosoficko-logického systému pojmů a že v témž kontextu Hegelova filosoficko-logického systému pojmů zde již vystoupil – „vyvinul se“ zde již – pojem jsoucna, tzn. že všechny další pojmy (tedy taky pojem zákona i všeho, co je vždy se zákonem spjaté) jsou spjaté s pojmem jsoucna, což je velmi důležité, protože to ukazuje vskutku ontologický statut pojmu zákona jako pojmu zákona *bytí jsoucího* v Hegelově filosofické logice. Přestože vskutku ontologický statut pojmu zákona jako pojmu zákona *bytí jsoucího* vystupuje v Hegelově filosofické logice jen implicitě, pro jeho velkou důležitost jej explikuji, a to důsledně i průběžně (viz zde níže text a také pozn. ad 1.2.1. i – *mutatis mutandis* – 1.2.2., 1.2.3., 2.): jde mi zde přeci o jeho co nejhlubší určení; a co nejhlubší jeho určení, o něž mi zde jde, přeci je i jeho určením co nejpřesnějším: zavazuje k co nejpřesnějšímu výrazu „toho, oč zde běží“; o tento přesný (co nejpřesnější) výraz „toho, oč zde běží“, zde usiluji: průběžně a důsledně usiluji. (Vždyť zkoumat filosofii toho či toho filosofa znamená zkoumat ji v její hloubce a přesnosti: v přesnosti její hloubky, ať už ji sám filosof vyjádřil explicitě, či ať ji sám filosof vyjádřil implicitě; v tomto případě není možné užívat jen termíny, jež užíval sám filosof; v tomto případě je nutné užívat i termíny, jež sám filosof neužíval, ale jež jsou spjaté s – implicitními – filosofovými pojmy jako explikace – implicitních – pojmů filosofových, je-li to explikace prohlubující a upřesňující samu explikaci filosofovu, tj. když explikace filosofova prohlubující a upřesňující explikaci sama potřebuje – „vyžaduje“ vzhledem k „věci, o níž v ní běží“, tj. když ji potřebuje – „vyžaduje“ „věc, o níž v ní běží“, sama.)

2 – Tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 4, 6). – Viz zde výše pozn. 1 ad 1.2.1.

3 – Tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 6).

4 – Srov. tamtéž.

5 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 7).

6 – Tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 8). – Viz zde výše pozn. 1 ad 1.2.1.

7 – Tj.: ještě zde není negativní vztah k sobě samému, tj. nepřetrvávání v sobě samém, reflexe do jiného (podstaty jsoucna), ale ani negativní vztah k jinému, tj. k podstatě (jsoucna), nepřetrvávání v jiném, tj. reflexe do sebe sama, čili není zde ještě tento negativní vztah jako proces autodeterminace. (Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B [odst. 2, 8].)

8 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, A (odst. 5, 10). – Je tedy reflektovanou bezprostředností, jež je „kladeností“ vůči jsoucí (nereflektované) bezprostřednosti: „Gesetz“ je „kladenost“, tj. vztah podstata (jsoucna) – jev (jsoucna), zde však jen jako přítomnost podstata (jsoucna) v jevu (jsoucna), nikoli jako vztah bytného zakládání (jevu jsoucna podstatou jsoucna): protože zde ještě chybí negativita ve smyslu výše zde určeném jako vztah bytného zakládání (jevu jsoucna podstatou jsoucna), proto vztah podstata (jsoucna) – jev (jsoucna) zde je jen jako přítomnost

podstaty (jsoucna) v jevu (jsoucna). Jev (jsoucna) tedy je jsoucí (nereflektovanou) bezprostředností, jež je „nekladena“ vůči reflektované bezprostřednosti („Gesetz“), jež je „kladností“ – a touto formou se od něj liší. „Avšak jev (jsoucna) a zákon (jevu jsoucna) mají jeden a týž obsah.“ (Tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, A [odst. 6, 7]. Srov. též kn. 2, odd. 2, kap. 2, A [odst. 10].) – Viz zde výše pozn. 1 ad 1.2.1.

9 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, A (odst. 10).

Toto zdůraznil Lenin ve „Filosofických sešitech“ (srov. tamtéž „Konspekt Hegelovy Vědy o logice“, kn. 2, odd. 2 [odst. 19-23, 26]). Tzv. „marxisté-leninisté“, opisující Lenina, to po něm zdůrazňovali jako základní určení zákona (bytí jsoucího) vůbec, a to v rozporu nejen s Hegelem, ale i s Marxem, kteří toto za základní určení zákona (bytí jsoucího) vůbec nepovažovali, považující za ně to, jež je uvedeno zde níže ne v 1., nýbrž ve 3. bodě.

Tento nedostatek zákona (jevu jsoucna) tkví v tom, že zákon (jevu jsoucna) je vztahem podstata (jsoucna) – jev (jsoucna), ale jen ve smyslu podstatného jevu (jsoucna), tzn. že identita zákona (jevu jsoucna), tj. podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna), je jen bezprostřední identitou a že zákon (jevu jsoucna), tj. vztah podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna) ve smyslu podstatného jevu jsoucna, je vůči své bezprostřednosti (jevu jsoucna) indiferentní. Podstata (jsoucna) zde je jen bytný podklad jevu (jsoucna), resp. vztahu momentů jevu (jsoucna), nikoli bytný základ jevu (jsoucna), resp. vztahu momentů jevu (jsoucna), tzn. že není jeho produktivním a reproduktivním zdrojem, tedy že zákon (jevu jsoucna) není formou jeho produkce a reprodukce. (Srov. Hegel: Věda o logice, kn. 2, odd. 2, kap. 2, A [odst. 10].)

V zákoně (jevu jsoucna) se jako podstatná (resp. podstatně jevová, tj. z podstaty jsoucna jevově plynoucí) spojují dvě obsahová určení. Tak např. v přírodním zákonu pohybu těles volným pádem ($s = 1/2 g t^2$) se spojují s a t ; spojují se tak, že $s(1) : s(2) = t(1)^2 : t(2)^2$. Podstatné (resp. podstatně jevové, tj. z podstaty jsoucna jevově plynoucí) spojení těchto obsahových určení se zde ještě neukázalo (resp. ještě nebylo dokázáno). Obojí se chápe jako (vnitřně) nevztažené, vnějškové: Jedno vnějškově přistupuje k druhému a výsledkem tohoto přistoupení je pohyb jsoucna, jenž je jen vnějškovým vztahem. Zákon (jevu jsoucna), jenž se na to (na tento vnějškový vztah) vztahuje, lidsky poznáváme ze zkušenosti a potud je jen bezprostřední (zkušenostně bezprostřední); to, že lidsky poznávaný zákon (jevu jsoucna) nejen je, nýbrž že je i nutný, si žádá důkaz čili zprostředkování (tj. důkaz onoho produktivního a reproduktivního vztahu, o němž píšu v odst. 3 této pozn.). Tohoto zprostředkování – důkazu v tomto zákoně (jevu jsoucna) není. To znamená, že zákon (jevu jsoucna) je podstatnou formou (jsoucna) jen jako podstatný jev (jsoucna), ne jako (produktivní a reproduktivní) vztah podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna), že tedy není formou podstaty (jsoucna) jako bytného základu jevu (jsoucna), nýbrž jen jako bytného podkladu jevu (jsoucna), jenž z ní plyne; ale *jak* z ní plyne, není v zákonu (jevu jsoucna) známo. (To, čím se od ní liší, tj. důvody a podmínky projevujících se jsoucen, jsou jiná projevující se jsoucna. – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, A [odst. 10]. – Např. v případě tělesa pohybujícího se volným pádem, pro něž s je různé od $1/2 g t^2$, to jsou jiná tělesa, resp. jsoucna, jež nejsou tělesa, a jejich vliv na těleso pohybující se volným pádem.)

10 – Tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, C (odst. 5). – Viz zde výše pozn. 1 ad 1.2.1.

11 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B (odst. 6).

12 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B (odst. 7), C (odst. 5). – Takto „svět jevu“ (jsoucen) (tj. „nepodstatný svět“ jsoucen) je určen jako reflexe do něčeho jiného – jinobytí, takže jeho určení mají svůj bytný základ a jsou nikoli v něm samém, nýbrž v něčem jiném; protože však též toto něco jiného („světa jevu“ jsoucen, tj. „podstatný svět“ jsoucen) je určeno jako reflexe do něčeho jiného (jinobytí), pak též jeho určení (jež mají svůj bytný základ a jsou nikoli v něčem jiném, nýbrž v něm samém) se v něm vztahují jen na jiné, které se takto překonává, tedy se v něm vztahují na sebe sama jako překonaná (v sobě samých), tj. na své jiné. (Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, C [odst. 2].)

13 – Tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B (odst. 6).

14 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B (odst. 7), C (odst. 5). – Takto „podstatný svět“ (jsoucen) (oproti „světu jevu“ jsoucen) je určen jako reflexe do něčeho jiného – jinobytí tak, že jeho určení mají svůj bytný základ a jsou nikoli v něčem jiném, nýbrž v něm samém; protože však též toto něco jiného („podstatného světa“ jsoucen, tj. „svět jevu“ jsoucen) je určeno jako reflexe do něčeho jiného (jinobytí), pak též jeho určení (jež mají svůj bytný základ a jsou nikoli v něm samém, nýbrž v něčem jiném) se v něm vztahují jen na jiné, které se takto překonává, tedy se v něm vztahují na sebe sama jako překonaná (v sobě samých), tj. na své jiné. (Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, C [odst. 2].)

15 – Tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, C (odst. 5). – Viz zde výše pozn. 1 ad 1.2.1.

16 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B (odst. 9).

17 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, C (odst. 2).

18 – Srov. také tamtéž.

19 – Tj.: již zde je negativní vztah k sobě samému, tj. nepřetržování v sobě samém, reflexe do jiného (podstaty jsoucna), ale i negativní vztah k jinému, tj. k podstatě jsoucna, nepřetržování v jiném, tj. reflexe do sebe sama, čili je zde již tento negativní vztah jako proces autodeterminace. (Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B [odst. 2, 8].)

20 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B (odst. 2), C (odst. 8). – Je tedy reflektující zprostředkovaností, jež je tím „kladoucím“ vůči jsoucí nereflektované bezprostřednosti: „Gesetz“ je „kladeno“, tj. vztah podstaty (jsoucna) – jev (jsoucna), zde však nejen jako přítomnost podstaty (jsoucna) v jevu (jsoucna), nýbrž i jako vztah bytného zakládání (jevu jsoucna podstatou jsoucna): protože zde už nechybí negativita ve smyslu výše zde určeném jako vztah bytného zakládání (jevu jsoucna podstatou jsoucna), proto vztah podstaty (jsoucna) – jev (jsoucna) zde není jen jako přítomnost podstaty (jsoucna) v jevu (jsoucna). Jev (jsoucna) tedy je reflektovanou bezprostředností, jež je „kladeno“ reflektující zprostředkovaností („Gesetz“), jež je „kladoucím“ – a touto formou se od ní už neliší. (A tak jev jsoucna a zákon jevu jsoucna mají nejen též obsah, ale též formu jako formu obsahnou.) (Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B [odst. 4].)

Proti tomu je možno a nutno namítnout, že to může platit pro (lidským poznáním) idealizovaná projevující se jsoucna, tj. taková, (spolu)podmínkami jejichž bytí (ve smyslu vlivu na ně) nejsou jiná projevující se jsoucna, nemůže to však platit pro faktická (faktuální – v lidském poznáním deidealizovaná) projevující se jsoucna, tj. taková, (spolu)podmínkami jejichž bytí ve smyslu vlivu na ně vždy jsou jiná projevující se jsoucna; výsledkem jejich vlivu je doplňková forma i doplňkový obsah jevu (jsoucna) vzhledem k podstatě (jsoucna), jimiž se od ní liší; výsledkem jejich vlivu tedy též je doplňková forma i doplňkový obsah jevu (jsoucna) vzhledem k zákonu (vztahu podstaty a jevu jsoucna), jimiž se od něj liší.

21 – I proti tomu je možno a nutno namítnout totéž co zde výše v odst. 2 pozn. 20 o vlivech, jejichž výsledkem je doplňková forma i doplňkový obsah jevu (jsoucna) vzhledem k podstatě (jsoucna), jimiž se od ní liší, tj. o vlivech, jejichž výsledkem je i doplňková forma i doplňkový obsah jevu (jsoucna) vzhledem k zákonu (vztahu podstaty a jevu jsoucna), jimiž se od něj liší.

22 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B (odst. 4, 8).

Toto zjistil – byť nedůrazně zjistil – i Lenin ve „Filosofických sešitech“ (srov. tamtéž „Konspekt Hegelovy Vědy o logice“, kn. 2, odd. 2 [odst. 27]). Tzv. „marxistě-leninisté“, opisující Lenina, toto opsat opomněli a vždy zdůrazňovali jako základní určení zákona (bytí jsoucího) vůbec opak toho, považující za ně dále to, jež uvedeno zde výše ne ve 3., nýbrž v 1. bodě, a to v rozporu nejen s Hegelem, ale i s Marxem, kteří toto za základní určení zákona (bytí jsoucího) vůbec nepovažovali.

Zrušení tohoto nedostatku zákona (jevu bez vztahu k podstatě jsoucna) tkví v tom, že zákon (zde už vztahu podstaty a jevu jsoucna) je vztahem podstaty (jsoucna) – jev (jsoucna), ale i ve smyslu podstatného vztahu (ve jsoucnu), tzn. že identita zákona (zde už vztahu podstaty a jevu jsoucna) je i zprostředkovanou identitou a že zákon (vztahu podstaty a jevu jsoucna), tj. vztah podstaty jsoucna a jevu jsoucna ve smyslu podstatného vztahu ve jsoucnu, není vůči své bezprostřednosti (jevu jsoucna) indiferentní. Podstata (jsoucna) zde je i bytný základ jevu (jsoucna), resp. vztahu stránek jevu (jsoucna), nikoli jen bytný podklad jevu (jsoucna), resp. vztahu stránek jevu (jsoucna), tzn. že je i jeho produktivním a reproduktivním zdrojem, tedy že zákon (vztahu podstaty a jevu jsoucna) je formou jeho produkce a reprodukce. (Srov. Hegel: Věda o logice, kn. 2, odd. 2, kap. 2, B [odst. 2, 5, 8], C [odst. 2].)

V zákoně (vztahu podstaty a jevu jsoucna) se jako podstatná (resp. podstatně jevová, tj. z podstaty jsoucna jevově plynoucí) spojují dvě obsahová určení. Tak např. v přírodním zákonu pohybu těles volným pádem ($s = \frac{1}{2}gt^2$) se spojují s a t ; spojují se tak, že $s(1) : s(2) = t(1)^2 : t(2)^2$. Podstatné (resp. podstatně jevové, tj. z podstaty jsoucna jevově plynoucí) spojení těchto obsahových určení se zde už ukázalo (resp. už bylo dokázáno). Obojí se chápe jako vnitřně vztažené, ne vnějškové: Jedno je vnitřně spojeno s druhým a výsledkem tohoto spojení je pohyb jsoucna, jenž je i vnitřním vztahem. Zákon (vztahu podstaty a jevu jsoucna), jenž se na to (na tento vnitřní vztah) vztahuje, nepoznáváme v lidské zkušenosti a potud není jen bezprostřední (zkušenostně bezprostřední); to, že

lidsky poznávaný zákon (vztahu podstaty a jevu jsoucna) nejen je, nýbrž že je i nutný, si žádá důkaz čili zprostředkování (tj. důkaz onoho produktivního a reproduktivního vztahu, o němž píšou v odst. 3 této pozn.). Tento důkaz (zprostředkováním) v tomto zákoně (vztahu podstaty a jevu jsoucna) již je. To znamená, že zákon (vztahu podstaty a jevu jsoucna) je podstatnou formou (jsoucna) nejen jako podstatný jev (jsoucna), ale též jako (produktivní a reproduktivní) vztah podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna), že tedy je formou podstaty (jsoucna) jako bytného základu jevu (jsoucna), nikoli jen jako bytného podkladu jevu (jsoucna); nejen že z ní plyne, ale také *jak* z ní plyne, je v zákonu (vztahu podstaty a jevu jsoucna) známo. (To, čím se od ní liší, tj. důvody a podmínky projevujících se jsoucen, jsou nejen jiná projevující se jsoucna – srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2. A [odst. 10] –, ale též – a zvláště – podstata projevujících se jsoucen, resp. projevující se podstata jsoucen. – Např. v případě tělesa pohybujícího se volným pádem, pro něž s je různé od $\frac{1}{2}gt^2$, by to byla nejen jiná tělesa, resp. jsoucna, jež nejsou tělesa, a jejich vliv na těleso pohybující se volným pádem, ale též – a zvláště – podstata tělesa pohybujícího se volným pádem, resp. podstata pohybu těles volným pádem.)

23 – Srov. Hegel: Věda o logice, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 2). – Viz zde výše pozn. 1 ad 1.2.1.

24 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 4, 6). – Viz zde výše pozn. 1 ad 1.2.1.

25 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 6).

26 – Srov. tamtéž.

27 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 7).

28 – Srov. tamtéž, kn. 2, odd. 2, kap. 2 (odst. 8). – Viz zde výše pozn. 1. ad 1.2.1.

Ad 1.2.2. K Hegelovu filosofickému pojmu zákona (bytí jsoucího) zkoumanému z hlediska vývoje lidského vědomí k „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky).

1 – Ve svých přírodně filosofických spisech („Ideje k filosofii přírody“, „Úvod k náčrtu soustavy přírodní filosofie“, „Náčrt soustavy přírodní filosofie“) se Schelling zabývá mj. bytným základem přírody a pohybu přírody. Má za to, že bytný základ přírody a pohybu přírody tkví v přírodní síle odpudivé a v přírodní síle přitažlivé a v jejich vztahu i v zákonech přírodních sil. Příroda a pohyb přírody jsou možné jen na základě přírodní síly odpudivé a přírodní síly přitažlivé a jejich vztahu i zákonů přírodních sil. – Ony (a jejich vztah) jsou podmínkami možnosti hmoty vůbec. Jako takové, tj. jako podmínky možnosti hmoty vůbec, patří k podstatě hmoty. „Patří“ k ní v tom smyslu, že to jsou momenty podstaty hmoty, a to momenty protikladné; v tomto smyslu hmota je jednotou (rozporem) protikladů a tento rozpor je zdrojem pohybu hmoty i zdrojem zákonů pohybu hmoty. (Srov. Schelling: Ideje k filosofii přírody, kn. 2, kap. 1 [zvl. odst. 1, 2, 23, 6, 21], kap. 2 [zvl. odst. 5, 12], kap. 4 [zvl. odst. 2, 7], kap. 5 [zvl. odst. 13, 15-18, 21, 22 an.]) – I lidské poznání přírody a pohybu přírody je možné jen na bytném základě přírodní síly odpudivé a přírodní síly přitažlivé (a jejich vztahu) i zákonů přírodních sil: ony (a jejich vztah) jsou podmínkami možnosti lidského poznání hmoty vůbec. Jako takové tj. jako podmínky možnosti lidského poznání hmoty vůbec, patří k podstatě lidského poznání hmoty. „Patří“ k ní v tom smyslu, že to jsou momenty podstaty lidského poznání hmoty, a to momenty protikladné; v tomto smyslu i lidské poznání hmoty je jednotou (rozporem) protikladů a tento rozpor je zdrojem lidského poznání pohybu hmoty i zdrojem lidského poznání zákonů pohybu hmoty. (Srov. Schelling: Ideje k filosofii přírody, kn. 2, kap. 2 [zvl. odst. 11], kap. 4 [zvl. odst. 2, 8], kap. 5 [zvl. odst. 13].) – To znamená, že Schelling, ve svých přírodně filosofických spisech („Ideje k filosofii přírody“, „Úvod k náčrtu soustavy přírodní filosofie“, „Náčrt soustavy přírodní filosofie“) se zabývá bytným základem přírody a pohybu přírody a má za to, že bytný základ přírody a pohybu přírody tkví v přírodní síle odpudivé a v přírodní síle přitažlivé a v jejich vztahu i v zákonech přírodních sil, v jednom smyslu chápe přírodní sílu odpudivou a přírodní sílu přitažlivou a jejich vztah i zákony přírodních sil objektivně – transcendentně, v druhém smyslu chápe přírodní sílu odpudivou a přírodní sílu přitažlivou a jejich vztah i zákony přírodních sil subjektivně – transcendentálně.

Zákony přírodních sil jsou: 1. Zákon (přírodní síly) odpudivosti. (Určuje pohyb přírody jako pohyb „odpudivý“ ve smyslu, jež lze určit jako „neomezeně kladoucí hmotu jako bytný podklad – obsah přírody.“) 2. Zákon (přírodní síly) přitažlivosti. (Určuje pohyb přírody jako pohyb „přitažlivý“

ve smyslu, jež lze určit jako „meze kladoucí na hmotu jako bytný podklad – obsah přírody, tj. formující a reformující jej, tedy tvořící přírodní hmotná jsoucna, resp. tvořící přírodniny“.) (Srov. Schelling: *Ideje k filosofii přírody*, kn. 2, kap. 5 [zvl. odst. 23, 24], popř. i kap. 1 [zvl. odst. 1, 2].) 3. Zákon (přírodní síly) odpudivosti a (eo ipso) zákon (přírodní síly) přitažlivosti, jenž je sjednocením zákona (přírodní síly) odpudivosti a zákona (přírodní síly) přitažlivosti a jenž sjednoceně určuje vcelku pohyb přírody (resp. jenž určuje pohyb přírody vcelku) jako dvojaký pohyb přírody: jako pohyb „odpudivý“ ve výše zde určeném smyslu a zároveň jako pohyb „přitažlivý“ ve výše zde určeném smyslu. (Srov. Schelling: *Ideje k filosofii přírody*, kn. 2, kap. 1 [zvl. odst. 1, 2].) Sám Schelling (v „*Idejích k filosofii přírody*“) je pod vlivem Kantových „Metafyzických prvopočátků přírodovědy“; je ovlivněn Kantovými „Metafyzickými prvopočátky přírodovědy“ natolik, že tytéž „*Ideje k filosofii přírody*“ má toliko za „výťah“ z nich.

Filosofickým pojmem zákonů přírodních sil se podle mne Schelling nejvíce přiblížil filosofické koncepci zákona (bytí jsoucího) jako zákona vztahu v podstatě (jsoucna, tj. jako zákona vztahu momentů v podstatě jsoucna jako produktivního a reproduktivního vztahu ve jsoucnu, resp. v bytné sféře jsoucna), a to zvláště v těchto ohledech: Zákon pohybu přírody má imanentní zdroj v podstatě přírody samé; tento imanentní zdroj tkví v rozporu v podstatě přírody samé: tkví v rozporu jejích protikladných momentů: přírodní síly odpudivé a přírodní síly přitažlivé. Rozpor jejích protikladných momentů (přírodní síly odpudivé a přírodní síly přitažlivé) je produktivním a reproduktivním zdrojem zákona pohybu přírody, tj. zákona jako formy pohybu přírody, tzn. zákona jako formy pohybu přírody v jejím produktivním a reproduktivním dění. – Takto (zvláště v těchto ohledech) se podle mne Schelling nejvíce přiblížil filosofické koncepci zákona (bytí jsoucího) jako zákona vztahu v podstatě (jsoucna, tj. jako zákona vztahu momentů v podstatě jsoucna jako produktivního a reproduktivního vztahu ve jsoucnu, resp. v bytné sféře jsoucna). Odtud též Schellingův vliv na Hegelovu „*Fenomenologii ducha*“, pokud jde o Hegelovu filosofickou koncepci zákona (bytí jsoucího) v ní. (Srov. M. Sobotka: *Proces vzdělávání vědomí v Hegelově Fenomenologii ducha*, *Filosofický časopis*, č. 3, 1973, str. 368. Srov. též M. Sobotka: *Schelling a Hegel*, v tom 2. studie [zvl. odst. 19]. Dále srov. též L. Major – M. Sobotka: *G. W. F. Hegel*, III [odst. 26].)

2 – Srov. Hegel: *Fenomenologie ducha*, A, III, 2, Beta (3) (odst. 3). – Spíše lze říci, že lidský výklad zde pronikl do vztahu mezi „nitrem“ jsoucna a zjevem jsoucna.

3 – Srov. tamtéž, A, III, 2, Gama (odst. 1). – V přísném smyslu zde tedy lidský výklad nepronikl do „nitra“ (jsoucna).

4 – Srov. Hegel: *Fenomenologie ducha*, A, III, 3. – Lidský výklad zde pronikl do vztahu mezi „nitrem“ (jsoucna) a zjevem (jsoucna), nicméně lze říci že (i v přísném smyslu) zde lidský „protivýklad“ pronikl i do „nitra“ (jsoucna). – Zvláště tento ohled v Sobotkově (nedokonalém – neúplném) rozboru chybí, ač je základní.

5 – Srov. tamtéž, A, III, 3. – Zvláště tento ohled, jenž v Sobotkově (nedokonalém – neúplném) rozboru chybí, je nutné zde uvést, neb je základní: je nutné jej uvést, neb bez něj nelze porozumět tomu, co je specifické na tomto Hegelově filosofickém pojmu zákona (bytí jsoucího) *na rozdíl* od onoho Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího), výše zde určeného ad 1.2.1.; bez něj lze porozumět jen tomu, co na tomto Hegelově filosofickém pojmu zákona (bytí jsoucího) specifické není, v čem není rozdílný od onoho Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího), určeného zde výše ad 1.2.1., tj. totožnosti s ním (bez rozdílnosti od něho). Avšak jak se zde ukazuje (srov. zde výše ad 1.2.2.) a jak ještě ukážeme (srov. zde níže ad 1.2.3.), totožnost s ním je spjata (zásadně – základně spjata) též s rozdílností od něho.

6 – Pokud jde o Schellingův vliv na Hegelovu „*Fenomenologii ducha*“ (na Hegelovu filosofickou koncepci zákona bytí jsoucího v ní), srov. k tomu zde výše pozn. 1 ad 1.2.2. (Srov. též M. Sobotka: *Proces vzdělávání vědomí v Hegelově „Fenomenologii ducha“*, *Filosofický časopis*, č. 3, 1973, str. 368. Dále srov. též M. Sobotka: *Schelling a Hegel*, v tom 2. studie [zvl. odst. 19], a L. Major – M. Sobotka: *G. W. F. Hegel*, III [odst. 26].)

1.2.3. Srovnání Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) zkoumaného z hlediska vývoje „absolutní ideje“, tj. (onto)logicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky), a Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) zkoumaného z hlediska vývoje lidského

vědomí o „absolutní ideji“ (resp. lidského vědění o ní), tj. fenomenologicky (a eo ipso též noeticky, resp. metodologicko-noeticky).

1 – Hegel ve svých „Dějínách filosofie“ se (velmi neurčitě) zmiňuje i o Baconově filosofickém pojetí zákona (bytí jsoucího). (Srov. Hegel: Dějiny filosofie, díl 3, odd. 1, A [odst. 15].)

2 – Hegel ve svých „Dějínách filosofie“ se (určitěji) zmiňuje i o Descartově filosofickém pojetí zákona (bytí jsoucího). (Srov. Hegel: Dějiny filosofie, díl 3, odd. 2, kap. 1, A, 1 [odst. 33-36].)

3 – O tom platí, co říká už Schelling v „Dějínách novější filosofie“ o Hegelově „filosofické logice“, resp. o jeho panlogické filosofii. (Srov. Schelling: Dějiny novější filosofie, v tom: Hegel [odst. 1 an., zvl. odst. 12].) V tomto smyslu logický pojem zákona (bytí jsoucího) je jedním z řady logických pojmů a vyvíjí se tedy v řadě logických pojmů čistě logickým samopohybem. Tento čistě logický samopohyb (samovývoj) je sporný, resp. pochybný, natolik, nakolik není filosoficky pojat jako pohyb myšlení myslitelova, a je filosoficky pojat jako pohyb myšlení bez myslitele. Chybí zde svědectví – lze říci: *fenomenologické* svědectví – a v tomto smyslu jde o něco (*fenomenologicky*) neprokázaného. – A navíc: i když abstrahujeme od této logizace tohoto Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího), tj. i když chápeme tento Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) tak, že abstrahujeme od jeho logizace, tzn. tak, že jej chápeme jako mimologický zákon (např. přírodní zákon), narážíme na tento problém: Hegel zde chápe zákon (bytí jsoucího) *vývojově*; že Hegel chápe zákon (bytí jsoucího) *vývojově*, zde znamená: zákon (bytí jsoucího) se vyvíjí (i ontologicky i noeticky, resp. metodologicko-noeticky) od zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. od zákona jevu podstaty jsoucna) k zákonu podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. k zákonu vztahu podstaty a jevu jsoucna). Avšak: jak je možné, že zákon (bytí jsoucího) se vyvíjí od zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. od zákona jevu podstaty jsoucna) k zákonu podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. k zákonu vztahu podstaty a jevu jsoucna) *ontologicky*? Noeticky (resp. metodologicko-noeticky) tento postup je možný jako postup od abstraktního (předmětného) lidského poznání ke konkrétnímu (předmětnému) lidskému poznání, tj. jako postup konkretizace (odabstraktnění) (předmětného) lidského poznání, jenž může být a bývá „protisměrný“ vzhledem k ontologické struktuře předmětu lidského poznání, tj. jdoucí v lidském poznání předmětu „směrem“ od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna) (a zpět). Avšak je tento postup možný (jako postup od abstraktního *v předmětu* lidského poznání ke konkrétnímu *v předmětu* lidského poznání, tj. jako postup konkretizace – odabstraktnění – *v předmětu* lidského poznání), tj. může být a bývá „protisměrný“ i v ontologické struktuře předmětu lidského poznání, tj. jdoucí v předmětu lidského poznání „směrem“ od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna) (a zpět)? To by bylo možné jen v případě, že by byla možná ontologická struktura předmětu lidského poznání s „výstavbou“ jdoucí od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna); ontologická struktura předmětu lidského poznání s „výstavbou“ jdoucí od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna) by však znamenala, že předmět lidského poznání by byl původně bezpodstatným jevem (jsoucna); avšak pokud předmět lidského poznání původně bezpodstatným jevem (jsoucna) není a být nemůže – resp. je-li možný jen v tom smyslu, že jev (jsoucna) může předcházet nynější podstatě (jsoucna) jako předmětu lidského poznání, byv dříve spjat s dřívější podstatou (jsoucna), avšak není-li možný v tom smyslu, že jev (jsoucna) by předcházel nynější podstatě (jsoucna) jako předmětu lidského poznání, nebyv dříve spjat s dřívější podstatou (jsoucna), tj. může-li být spjatý buď s dřívější podstatou (jsoucna) před vznikem nynější podstaty (jsoucna), nebo s nynější podstatou (jsoucna) po zániku dřívější podstaty (jsoucna), tj. nemůže-li být původně bezpodstatného jevu (jsoucna) u žádného předmětu lidského poznání, je-li tedy u každého předmětu lidského poznání jev (jsoucna) vždy původně podstatný, je-li tedy jev (jsoucna) vždy jevem „své“ podstaty (jsoucna), té či oné „své“ podstaty (jsoucna) –, pak není a nemůže být ontologická struktura předmětu lidského poznání s „výstavbou“ jdoucí od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna); a bez ontologické struktury předmětu lidského poznání s „výstavbou“ jdoucí od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna) není možný postup od zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. od zákona jevu podstaty jsoucna) k zákonu podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. k zákonu vztahu podstaty a jevu jsoucna) ve smyslu ontologickém; ve smyslu ontologickém je možný jen postup od zákona podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. od zákona vztahu podstaty a jevu jsoucna) k zákonu podstatného jevu (jsoucna, tj. k zákonu jevu podstaty jsoucna). Na tento problém narážíme, i když abstrahujeme od této logizace tohoto Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího), tj. i když chápeme tento Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) tak, že abstrahujeme od jeho logizace, tzn. tak, že jej chápeme jako mimologický zákon (např. zákon přírodní).

4 – Ontologický zákon podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákon vztahu podstaty a jevu jsoucna) je noeticky (pre-faktuálně) idealizovaný zákon; ontologický podstatný vztah zprostředkované totožnosti i rozdílu podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna) je noeticky konkretizací (modifikací) podstaty jsoucna na jev (jsoucna); ontologický zákon podstatného jevu (jsoucna, tj. zákon jevu podstaty jsoucna) je noeticky faktuálně generalizovaný zákon.

5 – Ontologický zákon podstatného vztahu (jsoucna, tj. zákon vztahu podstaty a jevu jsoucna), tj. noetický (pre-faktuálně) idealizovaný zákon, je metodologicko-noeticky formulován na bázi (pre-faktuálně) idealizující abstrakce, tj. abstrakce od rozdílu mezi podstatou (jsoucna) a jevem (jsoucna), resp. abstrakce totožnosti podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna); ontologický podstatný vztah zprostředkované totožnosti i rozdílu podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna) je noeticky konkretizací (modifikací) podstaty (jsoucna) na jev (jsoucna), jež je metodologicko-noeticky formulována na bázi konkretizace – modifikace (pre-faktuálně) idealizující abstrakce, tj. vyvození rozdílu mezi podstatou (jsoucna) a jevem (jsoucna), resp. rozvinutí podstaty (jsoucna) do rozdílu v jevu (jsoucna); ontologický zákon podstatného jevu (jsoucna, tj. zákon jevu podstaty jsoucna), tj. noetický faktuálně generalizovaný zákon, je metodologicko-noeticky formulován na bázi konkretizace (modifikace) (pre-faktuálně) idealizující abstrakce, konkretizované (modifikované) až na bázi faktuálně generalizující abstrakce, tj. až k vyvození jevu (jsoucna) z podstaty (jsoucna), resp. rozvinutí podstaty (jsoucna) do jevu (jsoucna). (Faktuálně generalizující abstrakce zde je právě konkretizovaná – modifikovaná – pre-faktuálně idealizující abstrakce, jejímž je momentem, jejímž je posledním – výsledným – krokem.)

6 – V tomto smyslu pojem přírodního zákona není jen jedním z řady logických pojmů a nevyvíjí se tedy čistě logickým samopohybem. Prost tohoto čistě logického samopohybu (samovývoje), pojem přírodního zákona není sporný (pochybný) natolik, nakolik není filosoficky pojat jako pohyb myšlení bez myslitele (aniž je filosoficky pojat jen jako pohyb myšlení myslitelova). Nechybí zde svědectví – lze říci: *fenomenologické* svědectví – a v tomto smyslu jde o něco (*fenomenologicky*) průkaznějšího. – A navíc: i když abstrahujeme od absence oné logizace u tohoto Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího), tj. i když chápeme tento Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) tak, že abstrahujeme od absence jeho logizace, tzn. tak, že jej chápeme jako přírodní zákon související s jistou logickou strukturou, narážíme v souvislosti s jeho logickou strukturou na tuto přednost: Hegel i zde chápe zákon (bytí jsoucího) *vývojově*; že Hegel chápe zákon (bytí jsoucího) *vývojově*, zde však znamená: zákon (bytí jsoucího) se vyvíjí nikoli ontologicky, nýbrž noeticky, resp. metodologicko-noeticky (pro lidskou schopnost rozvažovat, zkoumající zákony bytí jsoucího, resp. „zkoušející“ zákony bytí jsoucího), od zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. od zákona jevu podstaty jsoucna) k zákonu podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. k zákonu vztahu podstaty a jevu jsoucna) a k zákonu vztahu v podstatě (jsoucna, tj. k zákonu vztahu momentů v podstatě jsoucna), tj. k produktivnímu a reproduktivnímu zdroji zákona podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákona vztahu podstaty a jevu jsoucna) i zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. zákona jevu podstaty jsoucna). A jak je možné, že zákon (bytí jsoucího) se vyvíjí od zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. od zákona jevu podstaty jsoucna) k zákonu podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. k zákonu vztahu podstaty a jevu jsoucna) a k zákonu vztahu v podstatě (jsoucna, tj. k zákonu vztahu momentů v podstatě jsoucna), tj. k produktivnímu a reproduktivnímu zdroji zákona podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákona vztahu podstaty a jevu jsoucna) i zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. zákona jevu podstaty jsoucna), noeticky, resp. metodologicko-noeticky (pro lidskou schopnost rozvažovat, zkoumající zákony bytí jsoucího, resp. „zkoušející“ zákony bytí jsoucího)? Ontologicky tento postup není možný (jako postup od abstraktního ke konkrétnímu, tj. jako postup konkretizace – odabstraktnění, jenž nemůže být a není „protisměrný“ vzhledem k ontologické struktuře předmětu lidského poznání, tj. jdoucí v tomto předmětu lidského poznání od jevu jsoucna k podstatě jsoucna a zpět). Avšak je tento postup možný jako postup od abstraktního ke konkrétnímu (tj. jako postup konkretizace – odabstraktnění), tj. může být a bývá „protisměrný“ v lidském poznání ontologické struktury jeho předmětu, tj. jdoucí v lidském poznání jeho předmětu od jevu jsoucna k podstatě jsoucna (a zpět)? To by bylo možné v tom případě, že by bylo možné lidské poznání ontologické struktury („výstavby“) svého předmětu jdoucí od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna); lidské poznání ontologické struktury („výstavby“) svého předmětu jdoucí od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna) by však znamenalo, že lidské poznání svého předmětu by bylo původně lidským poznáním bezpodstatného jevu (jsoucna); avšak pokud lidské poznání svého předmětu lidským poznáním bezpodstatného jevu (jsoucna) původně být může a bývá – tj. je-li možné i v tom smyslu, že lidské poznání jevu (jsoucna) může předcházet lidskému poznání nynější podstaty

(jsoucna) jako svého předmětu, byvši dříve spjato s lidským poznáním dřívější podstaty (jsoucna), avšak je-li možné i v tom smyslu, že lidské poznání jevu (jsoucna) může předcházet lidskému poznání nynější podstaty (jsoucna) jako svého předmětu, nebyvši dříve spjato s lidským poznáním dřívější podstaty (jsoucna), tj. nemusí-li být spjaté ani s lidským poznáním dřívější podstaty (jsoucna) před vznikem nynější podstaty (jsoucna) ani s lidským poznáním nynější podstaty (jsoucna) po zániku dřívější podstaty (jsoucna), tj. je-li možné původně lidské poznání bezpodstatného jevu (jsoucna) jako svého předmětu, tedy může-li předmět lidského poznání být původně bezpodstatným jevem (jsoucna), tedy nemusí-li lidské poznání jevu (jsoucna) být lidským poznáním podstaty jevu (jsoucna), té či oné podstaty jevu (jsoucna) –, pak může být a bývá lidské poznání ontologické struktury („výstavby“) předmětu lidského poznání jdoucí od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna); a s lidským poznáním ontologické struktury („výstavby“) předmětu lidského poznání jdoucím od jevu (jsoucna) k podstatě (jsoucna) je možný postup od zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. od zákona jevu podstaty jsoucna) k zákonu podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. k zákonu vztahu podstaty a jevu jsoucna) a k zákonu vztahu v podstatě (jsoucna, tj. k zákonu vztahu momentů v podstatě jsoucna), tj. k produktivnímu a reproduktivnímu zdroji zákona podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákona vztahu podstaty a jevu jsoucna) a zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. zákona jevu podstaty jsoucna) ve smyslu noetickém, (resp. metodologicko-noetickém), i když ve smyslu ontologickém postup od zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. od zákona jevu podstaty jsoucna) k zákonu podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. k zákonu vztahu podstaty a jevu jsoucna) a k zákonu vztahu v podstatě (jsoucna, tj. k zákonu vztahu momentů v podstatě jsoucna), tj. k produktivnímu a reproduktivnímu zdroji zákona podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákona vztahu podstaty a jevu jsoucna) a zákona podstatného jevu (jsoucna, tj. zákona jevu podstaty jsoucna), možný není. Na tuto přednost narážíme v souvislosti s touto logickou strukturou, i když abstrahujeme od absence oné logizace u tohoto Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího), tj. i když chápeme tento Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) tak, že abstrahujeme od absence jeho logizace, tzn. tak, že jej chápeme jako přírodní zákon souvisící s jistou logickou strukturou.

7 – Ontologický zákon vztahu v podstatě (jsoucna, tj. zákon vztahu momentů v podstatě jsoucna) je noeticky (fenomenálně) dialektický zákon; ontologický zákon podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákon vztahu podstaty a jevu jsoucna) je noeticky (fenomenálně) idealizovaný zákon; ontologický podstatný vztah zprostředkované totožnosti a rozdílu podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna) je noeticky konkretizací (modifikací) podstaty (jsoucna) na jev (jsoucna); ontologický zákon podstatného jevu (jsoucna, tj. zákon jevu podstaty jsoucna) je noeticky (fenomenálně) generalizovaný zákon (jenž plyne konce konců z ontologického zákona vztahu v podstatě jsoucna, tj. ze zákona vztahu momentů v podstatě jsoucna, resp. z noetického fenomenálně dialektického zákona).

8 – Ontologický zákon vztahu v podstatě (jsoucna, tj. zákon vztahu momentů v podstatě jsoucna), tj. noetický (fenomenálně) dialektický zákon, je metodologicko-noeticky formulován na bázi (fenomenálně) dialektické abstrakce, tj. abstrakce vztahu v podstatě (jsoucna) jako produktivního a reproduktivního vztahu daného jsoucího, resp. dané bytné sféry jsoucího: jde o abstrakci rozporu, resp. rozporného vztahu v podstatě (jsoucna jako fenoménu, resp. fenoménu jsoucna), jako produktivního a reproduktivního vztahu daného jsoucího, resp. dané bytné sféry jsoucího – tj. jejího hybného zdroje; proto lze říci, že jde o bázi (fenomenálně) dialektické abstrakce. Ontologický zákon podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. zákon vztahu podstaty a jevu jsoucna), tj. noetický (fenomenálně) idealizovaný zákon, je metodologicko-noeticky formulován na bázi (fenomenálně) idealizující abstrakce, tj. abstrakce od rozdílu mezi podstatou (jsoucna) a jevem (jsoucna), resp. abstrakce totožnosti podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna); ontologický podstatný vztah zprostředkované totožnosti i rozdílu podstaty (jsoucna) a jevu (jsoucna), tj. noetická konkretizace (modifikace) podstaty (jsoucna) na jev (jsoucna), je metodologicko-noeticky formulována na bázi konkretizace – modifikace (fenomenálně) idealizující abstrakce, tj. vyvození rozdílu mezi podstatou (jsoucna) a jevem (jsoucna), resp. rozvinutí podstaty (jsoucna) do rozdílu v jevu (jsoucna); ontologický zákon podstatného jevu (jsoucna, tj. zákon jevu podstaty jsoucna), tj. noetický (fenomenálně) generalizovaný zákon, je metodologicko-noeticky formulován na bázi konkretizace – modifikace (fenomenálně) idealizující abstrakce, konkretizované (modifikované) až na bázi (fenomenálně) generalizující abstrakce, tj. až k vyvození jevu (jsoucna) z podstaty (jsoucna), resp. rozvinutí podstaty (jsoucna) do jevu (jsoucna). (Fenomenálně generalizující abstrakce zde je právě konkretizovaná – modifikovaná – fenomenálně idealizující abstrakce, jež je

momentem fenomenálně dialektické abstrakce, je tedy momentem, tedy posledním – výsledným – krokem fenomenálně dialektické abstrakce.)

9 – Ještě redukovanejší podobu Hegelova filosofického pojmu zákona (bytí jsoucího) lze nalézt v Hegelově „Malé logice“; v ní lze nalézt Hegelův filosofický pojem zákona (bytí jsoucího) vymezený (oproti Hegelově „Velké logice“) nikoli jako zákon podstatného vztahu (ve jsoucnu, tj. jako zákon vztahu podstaty a jevu jsoucna), nýbrž již (na rozdíl od Hegelovy „Velké logiky“) omezený na zákon podstatného jevu (jsoucna, tj. na zákon jevu podstaty jsoucna). (Srov. Hegel: Malá logika, část 2, II, b - § 133.)

Ad 2. Srovnání Descartovy filosofické koncepce zákona (bytí jsoucího jako zákona funkčního – resp. příčinně funkčního – vztahu jsoucen, resp. určení jsoucen, a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce) a Hegelovy filosofické koncepce zákona (bytí jsoucího jako zákona podstatného vztahu ve jsoucnech a jako pre-faktuálně idealizovaného zákona, formulovaného na bázi pre-faktuálně idealizující abstrakce, resp. jako zákona vztahu v podstatě jsoucen a jako fenomenálně dialektického zákona, formulovaného na bázi fenomenálně dialektické abstrakce).

1 – Totiž v tom, že to sice nebyl jeho hlavní účel, nicméně že to byl též jeho účel – hlavně na stupni lidsko-logickém, tj. „ducha pro sebe“, v něm pak na stupni „objektivního ducha“, tj. nadindividuálního dějícího se lidského bytí, jakož i (sebe)poznání nadindividuálního dějícího se lidského bytí, vůči přírodě samostatného tak, že s přírodou spjatého jako s předmětem lidské činnosti – jako s předmětem, jež lidská činnost přetváří a tím vytváří svůj svět, tj. svět lidský, resp. polidštěný, a tím de facto přírodu ovládá. (Na rozdíl od stupně lidsko-logického, tj. „ducha pro sebe“, a v něm pak na rozdíl od stupně „subjektivního ducha“, tj. (nad)individuálního dějícího se lidského bytí, jakož i (sebe)poznání (nad)individuálního dějícího se lidského bytí, s přírodou spjatého tak, že vůči přírodě nesamostatného, a tím de facto přírodou ovládaného.)

2 – Tak např. A. N. Whitehead, jenž ve spise „Věda a moderní svět“ dává přednost Baconově filosofické koncepci zákona (bytí jsoucího) (tj. filosofické koncepci zákona přírody neredukovaného mechanisticky) před descartovskou filosofickou koncepcí zákona (bytí jsoucího) (tj. před filosofickou koncepcí přírodního zákona mechanisticky redukováného), v něm píše, že Hegelova filosofie byla příliš odtažitá, aby mohla mít vliv na novověké přírodní vědy (tzn. aby iniciovala vznik jiného než galileovského typu v nich). (Srov. A. N. Whitehead: Věda a moderní svět, IV [odst. 14].) Vzhledem k výše zde uvedenému lze říci, že příliš odtažitá, aby mohla mít vliv na novověké přírodní vědy (tzn. aby iniciovala vznik jiného než galileovského typu v nich), je v Hegelově filosofii především jeho filosofie (pan)logického typu (spíše než jeho filosofie typu fenomenologického). (Srov. výše zde uvedené v 1.2.3., odst. 11 a pozn. 3 a 6.)

3 – Srov. VI. Kyprý: Vývoj pojmu zákona (bytí jsoucího) v klasické novověké filosofii; I. Raná klasická novověká filosofie, pozn. 4 ad 3. (E-Logos 1994.)

4 – Zvláště pak v politickoekonomické formě. Srov. VI. Kyprý: Vývoj pojmu zákona (bytí jsoucího) v klasické novověké filosofii; III. Pozdější klasická novověká filosofie v politickoekonomické formě. (E-Logos 1999.)

(Revidováno a renovováno v r. 1998 a 2002-2004.)

© Vladimír K y p r ý, KFIL VŠE v Praze, nám. W. Churchilla 4, Praha 3 – Žižkov.